

Friluftsliv

HVA – HVORFOR – HVORDAN

av

Nils Faarlund

Innhold

1	Forord.....	3
2	Hva mener vi med friluftsliv?	5
3	Om forankring av friluftsliv.....	10
4	Beskrivelse og ”fastpunkter” for forståelse	16
5	Friluftsliv – tradisjon, utvikling og verdier.....	21
5.1	Friluftsliv som alternativ pedagogisk vei.....	26
5.2	Definisjon av friluftsliv.....	32
5.3	De enkelte grener av friluftslivet	33
6	Friluftsliv – emneområdets innhold.....	36
6.1	Avledede normer – tur etter evne.....	38
6.2	Avveining av evner mot krav.....	39
7	Om vegledning i friluftsliv – pedagogisk del	41
7.1	Mer om metode.....	43
7.2	Gruppearbeidsformen	45
7.3	Elementer av en metodikk (eksempel fra fjellskiløpning).....	48
7.4	Krav til veglederen.....	48
8	Veglederutdanning.....	51
8.1	Friluftsliv og de tradisjonelle fagområder.....	52
9	Appendiks: Fridtjof Nansen om friluftsliv.....	54

Kommentar til den elektroniske utgaven:

Den elektroniske utgaven av ”Friluftsliv – HVA-HVORFOR-HVORDAN” tar utgangspunkt i versjonen som er kalt Kompendium Nr. 32 ved NIH, Utgave 1. ISBN NR 82-502-0077-2.

Kompendiet er gjort elektronisk tilgjengelig på www.naturliv.no etter tillatelse av Nils Faarlund.

Teksten fremstår som i originalen med to endringer:

- I den originale teksten er det gjort utstrakt bruk av understrekinger. Disse er utelatt.
- Fotnoteverket i originalen er nummerert kapittelvis, mens i denne versjonen er fotnotene nummerert fortløpende.

Til slutt vil jeg rette en stor takk til Nils Faarlund for velvillighet, og håper nå at kompendiet vil vå en enda større leserkrets.

Kristiansand 30.10.2003

Lars Verket

lars@verket.no

1 Forord

Innholdet i denne boken er ikke blitt til i teoriens elfenbenstårn. Selv om det kanskje kan fortone seg slik ut fra de betraktningmåter som blir brukt. Den avgrensning og definisjon av friluftsliv som her er gitt, så vel som drøftingen av innhold og metode er vokst ut av et langvarig engasjement innen feltet friluftsliv. Det er egen erfaring over tid og innen mange grener av friluftslivet og det er praktisk arbeid som vegleder i friluftsliv, som har ledet frem til den forståelse det her redegjøres for. I denne forbindelse har personlig erfaring fra forskjellige livsformer og deres virkning på kropp og sinn, så vel som samarbeid med en mangfoldig skare av kursdeltagere og vegledere gitt grunnlag for den refleksjon som her gjengis.

Det har ikke alltid vært solskinn med vind i ryggen. Tvert i mot har det vært kuling, snøføyke, usiktbart vær – motstrømsliv. Ledemotivet har imidlertid vært ikke å undertrykke/nedkjempe det som gikk på tvers eller i mot ens intensjoner. Men å reflektere over hvorfor. Ut av denne refleksjon har det så vokst fram fra år til år – periodevis har veksten foregått i naturen – et helhetssyn på friluftsliv der ferdighet, kunnskap, pedagogisk metode og filosofi henger uløselig sammen og hvor det ikke lenger er plass til ”sektortenkning”.

Overraskende og stimulerende er det da å finne overensstemmelse mellom den praksis som er vokst frem gjennom aktivt friluftsliv og den kunnskap som ”moderne” pedagogikk, sosialpsykologi, sosialantropologi, etologi m.v. nå publiserer ut fra pågående forskning.

Den praksis som her er skildret har ikke blitt til uten innflytelse fra den kultur vi lever innenfor. Teknokulturens forståelsesformer har vært til stede i form av naturvitenskapelig skolering. Men forståelsesformer fra tradisjonell kultur – norsk bygdesamfunn før industrivekstsamfunnet har også vært tilstede. Oppvekt på en gård med opplevelse av rytmen i årstider, onnearbied, osv., og deltakelse i arbeidet mens det enda var hest og ku og et helt landbruk, forsvinner ikke ut av kroppen selv etter mange år i teknokulturens sterile templer. En uslokkelig tørst i ungdomsårene på litteratur, bildende kunst og (jazz-) musikk satte også spor etter seg og var med i den samlede erfaringsbakgrunn som utgjorde grobunnen for fremveksten av et reflektert friluftsliv.

Listen over dem jeg står i gjeld til når det dreier seg om å odle frem friluftslivet til en vei til en alternativ livsformerfaring (det reflekterte friluftsliv) og til en seriøs pedagogisk metode er meget lang. Mange på den siden som var med og bar vann, stod mur mot kaldtrekken, skjermet mot frosten. Noen på den andre siden. Alle imidlertid bidragsytere. Jeg nøyer meg her med å nevne Helga og Bjørn som nok i perioder måtte tåle mer enn godt var. For øvrig et eksempel på at refleksjon er en vokst som vokser langsomt og først etter tid brer seg over hele åkeren – hele feltet.

Således var det innholdet – ferdighet/kunnskap som tok kreftene til å begynne med. Helhetssynet rakk ikke lenger enn til vern om (fjell-)naturen. Med tiden vokste økofilosofien seg sterk og fikk konsekvenser for innholdet. Ferden til Tseringma/Gauri Shankar 1971 ga de beste vekstvilkår for dette. Til slutt kom erkjennelsen av at læring

ikke bare kvalitetsvurderes etter hvor stor informasjonsmengde pr. tidsenhet som en sender kan bombardere en mottaker med. Læreveien – den pedagogiske metode – overfører ikke bare kunnskap og ferdighet, men også holdninger og verdier. Altså må metoden ikke bare tilpasses innholdet men også harmonere med filosofien: innhold og metode må inngå i et organisk hele med filosofien for friluftsliv.

Det manuskriptet som nå foreligger, er ikke ”ferdig”. Det ligger i den tankegang som vi her skal gjennomgå at ingen ting blir ”ferdig”. Vi er underveis. Det er ingen ting som er stillestående i den forstand at vi kan trekke opp løsningen en gang for alle – så levde de lykkelig alle sine dage..... Det vi kan etablere er forståelse. Dette verdisetet kan vi være enige om – eller ikke. Er vi enige, må vi anerkjenne verdien av at vi går forskjellige veier. Forutsatt at det er veier som alle er karakterisert ved at kvaliteten vurderes etter vårt felles verdigrunnlag. Den praksis som her legges frem, er altså eksempler på veier, rapporter fra veistykker. Veien videre vil føye til nye trekk i teorien/luke ut andre.

Jeg mener at en slik rapport fra veien som vegleder i friluftsliv har livets rett selv i rått tilhuggen stand. Interessen for friluftsliv i skole og samfunn eksploderer i Norge i dag. Mange går de første vaklende skritt på veglederveien. Er det nødvendig å gjøre om alle de feil som ligger bak det arbeidet som her skildres? Er det forsvarlig overfor deltakere i arbeidet, overfor friluftsliv som seriøs pedagogisk metode?

HØGFJELLSSKOLEN norsk alpincenter
Hemsedal, i november 1973

Nils Faarlund

2 Hva mener vi med friluftsliv?¹

Mellom de mange nyskapninger i vårt språk hevder den gamle betegnelsen friluftsliv seg hederlig. Men de mange nye anvendelsesområder som betegnelsen har fått, reiser spørsmålet om hva vi i dag skal forstå med friluftsliv.

Friluftsliv og hensynet til friluftslivet omtales i forskjellige lovverk. Vi har til og med en egen lov om friluftsliv av 1957. I samfunnsstyre og samfunnsplanlegging finner vi blant annet en administrasjon for friluftsliv og naturvern, Statens friluftsråd, fylkenes og kommunenes friluftsnemnder. I næringslivet finner vi bl.a. at skogbruket sysler med flerbruksplaner der friluftslivet inngår, at turistnæringen tilbyr friluftsliv som ett av sine ”produkt”, og at industri og handel fremstiller og selger utstyr for friluftsliv. Innen skoleverket finner vi friluftsliv på planen for barneskolen, ungdomsskolen, gymnas, lærerutdanningsinstitusjoner, m.v. Friluftsliv er stoff i de forskjellige media som TV, radio, blad og aviser. På ”sosialsektoren” snakker man om friluftsliv som rekreasjon og som element i arbeidet med ”problem-ungdom”. Vi har foreninger som betegner seg selv som friluftslivsforeninger og medlemmer og ikke-medlemmer av slike foreninger som betegner seg eller betegnes som friluftslivsfolk. I idrettsorganisasjonene nevnes nå friluftsliv i samme åndedrett som (konkurrans-)idrett.

Listen over sammenhenger der friluftsliv inngår, kan gjøres lenger. Men for vår diskusjon her er den allikevel lang nok til å vise at en så vidt utbredt betegnelse som friluftsliv ikke er særlig nøye avgrenset. Vi støter snart på disonanser og til og med rene motsetningsforhold i de forskjellige institusjoners bruk av betegnelsen: Instanser som representerer offentlig forvaltning hevder for eksempel at et avsidesliggende fjellområde med vanskelig fjellende er mindre verdifullt for friluftslivet (altså ikke verneverdig) sammenlignet med lett tilgjengelige og ”tammere” områder. Friluftslivsforeninger og slike som karakteriserer seg som friluftslivsfolk, kan imidlertid påstå at slike områder er spesielt verdifulle (for eksempel Eikesdalsfjella med Mardalsfossen). Turistnærings- og samferdselsinteresser hevdet at veien gjennom Aurlandsdalen var et pluss fordi den ”åpnet” dalen for friluftsliv. Som kjent kjempet vandrere, fiskere osv. drabelig mot veien (og kraftanleggene) nettopp ut fra hensynet til friluftslivsmulighetene i dalen.

I skolen vil vi finne representanter for det syn at friluftsliv er et egnet hjelpemiddel i naturfagundervisningen. Andre skolefolk, ikke minst utenlands² (for eksempel England), tillegger andre sider ved friluftslivet enn de rent intellektuelle læreprosesser den største vekt (personlighetsdannelse, estetiske verdier, fysisk aktivitet, m.v.).

I samfunnsplanleggingen legger man i stigende grad vekt på friluftsliv som ”fritidssysse”, ”rekreasjon”, ”avkobling”, og lignende og får støtte for dette synet fra næringslivet m.v. Denne holdningen kritiseres i sin tur som en ”atføringemetode” for folk som ellers i året må utfolde en familie-, bolig- og arbeidssituasjon som er på grensen til det umenneskelige. Friluftslivet blir brød for noen og sirkus for de fleste.

¹ Kapittel 2 sto som artikkel i ”Morgenbladet” 1973.

² Drasdo, H.: Education and the Mountain Centers. Tyddyn Gabriel, 1972.

Disse eksemplene skulle være tilstrekkelige til å demonstrere at betegnelsen friluftsliv i dag slett ikke er entydig. Ettersom det fra dag til dag gjøres et stigende antall beslutninger som angår friluftsliv og fremtiden for friluftslivet i vårt hjemmemiljø, blir det klart at grenseoppgangen er nødvendig. Det er tragisk at velmenende tillitsmenn, representanter for det offentlige så vel som politikere, skal delta i avgjørelser til friluftslivets ”fordel” som kanskje har den stikk motsatte virkning.

Hva skal vi så ta som utgangspunkt for vår grenseoppgang? I det følgende vil jeg nevne eksempler på mulige kriterier og kort diskutere konsekvenser av disse uten dermed å ta stilling til hva som er ”riktig”.

a) Den språklige betydningen av friluftsliv.

Tilsynelatende er dette greit nok. Friluft er feltet der friluftsliv drives. Tatt i betydningen ikke tak over skulle det tilsi at atriet i et hus i Oslo skulle være like vel egnet som Mosseveien eller dagbruddet til Sydvaranger gruber. Men er det det? Og hvis vi bruker denne tolkningen – må vi da utelukke dykking og huleforskning? Hva ligger forresten i fri luft – kan det gå på ren luft, hvor finnes i det hele tatt helt ren luft? Friluftsliv har videre karakteren av liv. Er det vesenforskjell på aktivitet, virksomhet og liv? Skal vi tolke liv som noe mer organisk, mer naturlig, mer levende? Er tømmerhogst friluftsliv, fiske? Utelukker egenarten liv bruk av tekniske hjelpemidler – eller bare tekniske fremkomstmidler?

Vi må vel konkludere med at den språklige tolkningen ikke gir oss entydige forestillinger om hva som ligger i friluftsliv.

b) Tidligere bruk av betegnelsen friluftsliv.

Her melder spørsmålet seg straks om hvor langt man skal gå tilbake i tiden. Skal Stortingsvedtak fra et par år tilbake være rettleidende? Eller skal vi tiår tilbake og se hva forfattere av beretninger fra friluftsliv og ”lærebøker” i friluftsliv beskjefteget seg med? I så måte vil vi bl.a. finne at jakt og fiske har en sentral plass. Men vi vil også finne at ikke alle jegere og fiskere vil føle seg vel under betegnelsen friluftsliv – de er jegere og fiskere. Vi vil også finne at ikke alle som betegner seg som friluftslivsfolk føler seg vel i samme bås som reinjegere med traktorer og fly på Hardangervidda, eller isfiskere med snescooter. Søker vi langt nok tilbake, vil vi kanskje finne at Fridtjof Nansen var opphavsmann til betegnelsen friluftsliv og at han også i samme forbindelse snakket om naturlig. Følger vi Nansen havner vi nok i den store villmarka der intet menneske har satt sin fot, enn si foretatt tekniske inngrep. Hva så med muligheten til å drive friluftsliv i hjemmemiljøet? Hva vil det ikke koste av tid, penger og ressurser om man måtte til Grønland for å drive friluftsliv?

Igjen synes det som litteraturstudier alene ikke uten videre avslører friluftslivets

egenart.

- c) Hva folk i dag mener med friluftsliv, sosiologiske undersøkelser m.v.

Her aner vi kanskje forekomsten av en objektiv og kvantitativ metode til å løse vårt problem. Ved å spørre alle innbyggere i landet, eller mer overkommelig, et ”representativt utvalg”, skulle saken være grei(?) Men hva får vi i så fall egentlig svar på? Sannsynligvis hvordan muligheten for det ”representative utvalget” har vært til å drive friluftsliv, ut fra å bli motivert, få lære hvordan, ha tid, penger, osv. Med det krysspress en innbygger i Norge i dag utsettes for, synes det vanskelig å feste særlig tillit til slike undersøkelser, annet enn som en kartlegging av hva folk virkelig holder på med i friluft.

En annen løsning i denne gaten vil være å ”konsultere ekspertisen” – institusjoner og/eller enkeltpersoner. Da støter man imidlertid på ”kompetanseproblemet”. Hvem er egentlig autoritet på området? Er det den institusjonen som av andre er plassert i eller selv har definert seg som medlem av friluftslivsleiren og som er den eldste, den største, den mest prominente? Eller er det den eldste utøveren, den med mest erfaring på et snevert område, den med praksis i bredest mulig sammenheng, eller den med den største teoretiske ballast i form av formell utdanning eller selvstudium? Kanskje det bør tillegges vekt at man har pedagogisk erfaring på feltet – eller ganske enkelt at man er kjendis? Heller ikke her har vi noen objektiv og enkel vei foran oss til en avgrensning av betegnelsen friluftsliv.

- d) Utgangspunkt i lovverk og presedenser.

Som for a) og b) befinner vi oss også her på gyngende grunn for en sikker grenseoppgang.

- e) Utgangspunkt i hva næringsinteresser definerer som friluftsliv.

Her møter vi straks et motsetningsforhold mellom kommunikasjonsinteresser som vil føre frem veier, bruke helikopter, småfly og snescootere og rekreasjonsturismen som lover stillhet og ”avstressing”. Grunneiere vil ofte anvende sine arealer til bygging av hytter og anlegg og kommer da snart i konflikt med bl.a. jakt- (og fiske-) interesser. Det vil, uten at vi går særlig dypt i nettverket av interesser som ligger på tilbud og etterspørsel, snart bli klart at det er ”langt ned til fjell” her.

- f) Hva man i andre land legger i friluftsliv.

Blant de land det er ”naturlig å sammenligne seg med” kommer vel Sverige nærmest. Her finner vi betegnelsen friluftsliv i de fleste sammenhenger som vi kjenner den i Norge. Enten det dreier seg om samfunnsplanlegging, eller om utdanning og lærere i friluftsliv ved Gymnastikk og Idrottshøgskolane, synes

forholdet å være som her til lands at man tar innholdet i betegnelsen for gitt. Vi finner således også igjen til dels de samme konfliktforhold. Søker vi lenger ut, finner vi at man i tysktalende land ikke har noen betegnelse som dekker vårt friluftsliv, mens man i engelsktalende land kanskje kan holde seg til ”out door life”. I den angelsaksiske tradisjonen kommer bl.a. konkurransemotivet forholdsvis sterkt frem. Friluftsfolk i Norge vil nok sette et spørsmålsteget ved dette så vel som ved andre sider ved ”out door life”.

g) Friluftsliv som middel i naturvidenskapelig forskning.

Mange former for friluftsliv – skiløping, brevandring, padling, dykking osv. har vært en viktig forutsetning for videnskapelig arbeid i avsidesliggende og uveisomt lende eller vanskelig farvann. Oppholdet i slike egner har også gjort det mulig å samle materiale for oppstilling av naturlover og beskrivelser av naturfenomener. I så måte kunne man hevde at friluftsliv har sin berettigelse som videnskapelig arbeidsmetode og som del av en trening i å bryte ned den respekt og frykt som mange kulturer har hatt eller har for naturen.

En konsekvens av denne forståelsen av friluftsliv er at det blir en treningsform som legger grunn for en videre utnyttelse av naturen som råstoff og avfallsbeholder. Et slikt syn vil stå i sterk kontrast til friluftsliv begrunnet i:

h) En opplevelsesform som gir alternativ naturforståelse til den teknisk/naturvidenskapelige.

Fra historiske og ennå bestående kulturer (samlere, jegerkulturer, nomadekulturer, ”primitive” jordbrukskulturer m.v.) kjenner vi til at mennesket ser seg selv som integrert del av naturen og oppfatter lovene for naturens kompliserte samspill som lover for sitt liv og virke. Friluftsliv i egnede omgivelser og med egnede hjelpemidler kan formidle noe av den forståelse, som, etter hvert som primærnæringene beskjeftiger en stadig mindre andel av landets innbyggere og ellers blir tiltagende teknifisert, vil gli helt ut av vår kultur.

Ved at denne naturforståelsen går tapt, brytes også broene til den musikk, litteratur, bildende kunst m.v. som hadde naturen som inspirasjonskilde.

i) Friluftsliv som opprinnelig livsform.

Så langt friluftsliv foregår i naturmiljøet med et minimum av tekniske hjelpemidler, vil det under ellers gunstige forhold være mulig å stimulere den livsform som mennesket har utviklet seg under største delen av de siste par millioner år. En slik livsform har naturlig appell til oss og kan således utnyttes i flere retninger. Den kan fungere som avkobling og ”avstressing”. Den kan virke som ”sosialt akseptabel kanalisering av aggresjon”. Den kan også virke som flukt/eskapisme, men også som en måte å lære seg selv å kjenne på.

Vi ser at en forankring av friluftslivet i opprinnelig livsform eller alternativ opplevelseserfaring kan lede til forskjellige innhold og konsekvenser. Uten å uttømme alle mulige referanser for en grenseoppgang for betegnelsen friluftsliv, må det være tillatt å trekke den konklusjonen at enhver institusjon eller person som er engasjert i friluftsliv, bør klargjøre sine kriterier og/eller verdier som virksomheten søker realisert eller vil utløse. Noen vil begrunne sin mangel på eksplisitt formulering av hva de legger i friluftsliv med at det sikrer ”mangfold”. Til det er å si at de mange avgjørelser som berører friluftslivsinteressene bidrar til å bryte ned mangfoldet i friluftsliv hver gang det er kollisjoner mellom instanser som på ett eller annet vis representerer eller avspeiler friluftslivsinteresser. Små eller store grupper som må tåle inngrep eller annen virksomhet i sitt nære eller fjerne friluftslivsmiljø (veianlegg, lengdegående motorisert trafikk, overflyvning, heisanlegg, hytteanlegg, kraftlinjer, osv.) er eksempel på dette.

I enhver sammenheng, spesielt i en konflikt som angår friluftsliv, skylder derfor partene å avklare sine kriterier for friluftsliv. I særlig grad har man krav på at institusjoner som deltar i den offentlige forvaltning, samfunnsplanlegging, næringslivet, skoleverket m.v., gjennomfører slikt arbeide og gjør sine konklusjoner tilgjengelige for offentligheten. Det er her ikke snakk om en Goethesk ”skjæring i den elskede for å se hvordan hun ser ut inni”. Det er spørsmål om å avklare på hvilken basis, ut fra hvilke verdier, vi elsker friluftsliv.

3 Om forankring av friluftsliv

Vi har sett at innholdet i betegnelsen friluftsliv ikke er så problemløst som vi kanskje til daglig tror. Dersom vi ureflektert deltar i virksomhet med merkelapp ”friluftsliv” kan dette på lengre sikt føre til sterk innsnevring av det innhold vi spontant venter å finne. Vi må utvide vårt interessefelt fra teltmodeller, stegjernteknikk, skityper og eskimorulle til å spørre etter hva skjer når vi driver en eller annen form for ”friluftsliv”. Hva skjer med den enkelte utøver, hva skjer med de enkelte grupper, hva skjer i samfunnet (av mennesker...) når et stigende antall driver sin utgave av ”friluftsliv”, hva skjer i naturen?

Når vi har kommet så langt som til å stille disse vesentlige spørsmålene, må vi imidlertid også ta standpunkt til hva slags ”fornuft” – hva slags forståelse – vi vil legge til grunn for tolkning av de svarene vi finner. Vi aksepterer at ”smaken er forskjellig”. Like mye som det finnes forskjellig ”smak”, like mye finnes det forskjellige forståelsesformer.

Generaldirektør Hveding i Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen har en helt annen forståelse av en foss enn malerne Tidemann og Gude hadde. For teknokraten Hveding er fossen et fysikalsk fenomen som assosieres med Pelton-turbiner, elektriske fjernledninger og dekning av energiprognoser. For kunstnerne Tidemann og Gude var fossen ett av mange underverk i en hel natur. Forståelsen konstituerer situasjonen³. Slik vi gjennom arv (biologisk arv) og miljøpåvirkning (oppdragelse, skolegang, massemedia, livssituasjon) er blitt ”programmert”, slik vil vi oppfatte det vi gjør, det vi ser.

Før vi kan komme i gang med å besvare spørsmålene om hva som skjer når vi driver friluftsliv, må vi altså beskjefte oss nærmere med forståelsen.

Det vi kunne kalle menneskets naturhistorie – den epoke da mennesket levde side om side med andre former for liv i naturen uten tekniske hjelpemidler til å endre det felles hjem – ligger mellom ca. 400 og 60.000 generasjoner tilbake i tiden⁴.

I denne epoken foregikk den arvelige tilpasningen av arten menneske til et liv i naturen. Denne epoken ga samtidig opphav til en forståelse av mennesket i naturen. Den egenart som hvert individ er født med gir opphav til en viss variasjon i forståelse over det felles arvegods. Denne variasjon er imidlertid ubetydelig sammenlignet med den forståelsesendring som kan finne sted ut fra miljøpåvirkningen. Miljøpåvirkningens karakter bestemmes av individets livssituasjon, av den livsform som det vokser opp innenfor og oppdras til å føre videre. Vi kan også godt kalle disse bestemmende faktorer for det enkelte menneskes utvikling for kulturen. Med kultur tenker vi her da ikke bare på estetiske kvaliteter (musikk, dans, litteratur, bildende kunst, osv.), men på summen av determinanter for det enkelte menneskes utvikling.

Et eksempel på hvordan kulturen preger forståelsen av forskjellig art er sherpa-kulturen⁵ representert ved innbyggerne i landsbyer høyt på sørskråningen av Himalayas mektigste

³ Skirbekk, S.: Den samfunnsvitenskapelige tenkemåte. Gyldendal, Oslo 1967.

⁴ Boyden, S: Evolution and health, i Ecologist, august 1973, s. 304-309.

⁵ Se for eksempel Kvaløy, S.: Rolwaling, et livssamfunn i likevekt, i mestre fjellet, 15, s. 11-12 (1973)

fjell, og teknokulturen⁶ slik vi kjenner den fra ”moderne tider” i ”de utviklede land” i og utenfor Europa.

I teknokulturen er det høyt verdsette aktiviteter å drive mekanisert storflatehogst i skogsområdene, å legge kvadratkilometervis av mark og eng under asfalt og betong, å utrydde planter med kjemiske gifter, osv. I sherpaenes lille krets som egentlig utgår fra Tibet, er det en særlig negativ handling å gripe inn i naturens liv ved for eksempel å felle trær, bygge hus utenfor storsteinet ur, føre stier over dyrkbar mark, osv.

Hvilken kultur er på villspor? Hvilken kultur har den ”autoriserte forståelse” – løsningen – har ”objektivt sett” utgangspunkt for å korrigere den andre?

Det kommer altså an på øynene som ser – på forståelsen. Neste skritt for oss blir da å klarlegge ”fastpunktene” for vår forståelse. Det kan vi her gjøre ved å bruke teknokulturens forståelse på sherpakulturen etter først kort å ha sett på sider ved teknokulturen. Vi finner da at teknokulturen er fokusert på ”utviklingen”. ”Utviklingen” er ”god”. Det dreier seg om økende takt i ”rasjonell utnyttelse av ressursene”⁷.

Brutto-nasjonalproduktet regnes ofte som den mest ekssakte beskrivelse av ”utviklingen”. Det er knyttet til utvikling av ny teknikk, nye tekniske hjelpemidler som overtar menneskets fysiske og/eller intellektuelle arbeid eller møyne. Tekniske hjelpemidler som åpner for utvidelse av menneskets innflytelse på de forskjellige ”rom” i romskipet Jordan⁸ og som gir nye muligheter til å beherske naturforholdene og utnytte ”naturressursene”. Koblet med den tekniske utviklingen er den økonomiske utviklingen – den økonomiske vekst – som gjennom arbeidsdeling og spesialisering i teknostrukturen (teknikken i produksjon, transport, ”fritidssysler”, osv.) etter en mer eller mindre vellykket fordelingsprosess gir den enkelte (av arten menneske) større ”kjøpekraft”, mer ”fritid”, høyere status, øket ”trygghet”, osv.

Ser vi på sherpa-kulturen med teknokulturens øyne finner vi et ”primitivt” samfunn. Fordi man ennå lever i ”steinalderen” – husene er bygget av gråstein/man sitter på huk istedenfor i lenestoler/man koker på bål på gulvet uten pipe eller ljøre istedenfor på elektrisk ovn med energi fra oljefyrt kraftverk/man driver enkelt jordbruk uten maskiner, og kunstgjødsel og ”plantevernmidler” – man har ikke annen teknikk enn mølle drevet med vasshjul.

Sherpa-samfunnet har ingen arbeidsdeling, ingen banker, ingen varemagasin, ingen biler, ingen TV, ingen tennisplasser, ingen slalåmbakker. Sherpaene har imidlertid kunstsamlinger (tempelet, klosteret), de har store bibliotek (lamaen og munkenes buddhistiske skrifter), de har orkester (flagioletter, cymbaler, trommer, sangdonger, osv.), de har ballett (opptrer ved de store religiøse seremonier), ”brukskunst”, osv.

⁶ Industrivekstsamfunnene og de ”postindustrielle” samfunn fra Skandinavia til England og Tyskland, fra USA til Japan og Sovjetunionen er preget av denne kulturen.

⁷ Se note x (denne henvisningen finnes i originalen, men ikke noten.)

⁸ Se den økologiske analysen i kapittel 4.

Men sherpaene tilhører likevel en ”primitiv” kultur sett med teknokulturens øyne. Fordi de ikke har noen høyt oppdrevet ”redskapskultur” som vår. Fordi de ikke er *maitre et possesseur de la nature*⁹. Fordi de ikke har ”fritid” som kan krydres med lek med tekniske vidundre¹⁰.

Sherpakulturen er ”primitiv” fordi den ikke verdsetter på samme måte som teknokulturen og derfor ikke har kunnet frembringe noen teknostruktur. For sherpaene er det av verdi å mestre livet på naturens premisser. For teknokulturen er det verdifullt å beherske naturen for å fremme forbruket av ting¹¹. Vi finner at forståelse har med verdsetting å gjøre. Med holdninger til andre mennesker, andre former for liv å gjøre. Med holdning til naturen, med verdier å gjøre. Verdier er ”fastpunkter” i vår forståelse. Når forståelsesformer står mot hverandre, og det er det de nå gjør i teknokultursamfunnene (teknosamfunnene) i dag i tolkning av hva fremtiden vil bringe – ”utvikling” eller ”økokatastrofe”, ender det gjerne i munnhuggeri. Den part som har etablert sin status, den part som representerer teknokulturens verdier, fremtrer som sierherre. ”Ressursknapphet”/”forurensningskomplekset” og ”helse-”/”trivsel”-spørsmålene blir ubehagelige og uanede sidevirkninger av en ”god” utvikling. Disse ”uanede sidevirkningene” kan vi råde bot på ved å rense utslipp fra produksjons- og forbruksprosesser, skaffe tilveie nye energikilder og la ”samfunnsingeniørene” konstruere en ”trivselsrugemaskin” for folket. Vitenskapen, særlig naturvitenskapen, er det hjelpemiddel som har gjort ”utviklingen” mulig og den er også det hjelpemiddel som skal vedlikeholde vår forståelse av ”utviklingen” som ”god”. Den såkalte nøytrale vitenskap¹² brukes derfor også som verktøy til å nedkjempe alternative syn – en praksis som har mye til felles med inkvisisjonens bruk av teologien i sin tid.

Hvor ”objektiv” er egentlig vitenskapen – hvor ”verdinøytral” er naturvitenskapen¹³? Naturvitenskapen foregir å begrense seg til en ”objektiv” beskrivelse av naturen så langt den kan måles og veies. Tilsynelatende skulle dette garantere at det ikke kom til noen farget fremstilling. For eksempel ingen utsagn av typen hva det er ”riktig” eller ”galt” å gjøre mot naturen. Ser vi på vitenskapens historie, finner vi imidlertid at den faller sammen med den del av menneskets kulturhistorie da den europeiske kultur¹⁴ vokste frem på ruinene av de første eksperimenter i bykultur i Eufrat/Tigris-området. Det nye i den europeiske kultur – i vår fremstilling i sin sen-fase betegnet som ”teknokulturen” – var en forståelse av naturen som noe utenfor selvet, som noe som mennesket var hevet over og som mennesket kunne forsyne seg av så langt det evnet. Naturvitenskapens forutsetning –

⁹ En formulering som går tilbake til den franske filosofen Descartes: mennesket er hersker over og eier av naturen.

¹⁰ Betragtning av andre kulturer med teknokulturens briller kan også føre til romantisering av det eksotiske og ”primitive”. Det er en annen uttrykksform for en forståelse som ser teknokulturen som ”sjefskulturen”. Livet i en sherpalandsby i 4000 m høyde over havet er selvsagt ingen dans på roser, se 5.

¹¹ ”Ressurs” betyr ”ting – kilde” – for teknokulturen er altså naturen redusert til tingkilde.

¹² Sammenlign for eksempel vitenskapskritikken i Kalleberg, R. (red.): Kritisk teori. Gyldendal, Oslo 1970, s. XVII og videre.

¹³ Se Næss, A: Økologi og filosofi, preliminær utg. Universitetsforlaget, Oslo 1973. Næss, A. (red.): Vitenskapsfilosofi. Universitetsforlaget, Oslo 1973.

¹⁴ Se for eksempel Kuehn, H.: Die Entfaltung der Menschheit. Fischer Buecherei, Frankfurt 1958. (Bind III i en omfattende fremstilling av menneskets kulturhistorie bygget på gjennomgåelse av arkeologiske funn.) Se særlig Schlusswort s. 187-188 (gjengitt i Appendiks....).

mennesket som *maître et possesseur de la nature*¹⁵ er nedfelt i naturvitenskapen og i enda sterkere grad i teknikken. Naturvitenskapens beskrivelse av og utredning av lovmessigheter i naturen tjener beherskelsen av og utnyttelsen av naturen. Naturvitenskapen har således innebygd i sitt vesen beherskelse av naturen som ”fastpunkt” for forståelse, som verdi. Når vi derfor innen vår kulturkrets bruker ”fornuft” – dvs. legger naturvitenskapelige eller andre vitenskapelige beskrivelser til grunn for vår vurdering, legger vi samtidig et sett verdier og normer forankret i et menneskesentrert natursyn til grunn. Vitenskapen i teknokulturen er altså ikke bare nøytralt beskrivende – deskriptiv. Den er verdiladet – normativ – fylt av ”fastpunkter” for forståelse¹⁶. En diskusjon av hvilken kultur som er på villspor, hvilken kultur som har forrang fremfor andre har ingen mening så lenge forståelsen aksepteres uten kritisk analyse. En slik analyse må dissekere forståelsen i verdier, normer og holdninger på den ene siden og beskrivelsen – de deskriptive premisser – på den annen side.

Innen vår kulturkrets står en slik forståelses-kritikk lavt i kurs, samtidig som vi lever innenfor en ”mono-kultur” – en fremherskende livsform – formidlet gjennom skole, massemedia, reklame, offentlig administrasjon, de politiske partier og ikke minst gjennom daglig liv i det lokale teknosamfunn¹⁷.

Et illustrerende eksempel på sammenrøringen av beskrivelse og verdi har vi i vitenskapen økonomi/sosialøkonomi. Vitenskapen økonomi beskriver strømmer av varer og tjenester og lover for de drivende krefter i det økonomiske system. Hva går så inn i det økonomiske system? Alle varer og tjenester det er knapphet på, som det består konkurransen om. Hvordan oppstår disse varer og tjenester? Varene blir til ved ”foredling” av ”naturressurser”. Tjenestene blir til ved innsats av ”arbeidsressurser”. Hva er ”naturressurser”? Det er det store mangfold av arter liv på Jorden (gjærceller, gress, skog, griser, mink, osv.) og det ikke-levende landskap hav, elver, osv., som er disse artenes hjem (mineraler, væsker, gasser, strukturen og funksjonen i landskapet/former/klima/være/føre osv.). Hva er arbeidsressurser? Det er medlemmer av arten menneske – naturens eier og behersker – som i ”interaksjon” med ”naturressursene” og derav fremstilte maskiner med mer og mer intellektuell og mindre og mindre fysisk aktivitet produserer varer. For øvrig kan bare de medlemmer av menneskearten som er betalingsføre delta aktivt i bytte av varer og tjenester. Det gjelder derfor å trekke en stadig større andel av verdens menneske-befolkning med i det økonomiske system (jfr. hjelp til ”U-landene”).

Ut fra de områder som er trukket inn eller holdt utenfor vitenskapen økonomi og ut fra egenarten av de økonomiske prosesser, kan vi formulere bl.a. disse normative forutsetninger – disse verdier eller ”fastpunkter” for forståelse – som ellers ligger mer eller mindre skjult i beskrivelsen:

¹⁵ Se note 9.

¹⁶ Se for eksempel Wetlesen, J.: Praktisk argumentasjon. Universitetsforlaget, Oslo 1972.

¹⁷ Selv i de mest avsidesliggende strøk av vårt langstrakte land er det knapt mulig å unndra seg denne utviklingen. Gjennom det ”kommunale selvstyre” får man en liten, lokal ”styringselite” som har gitt den tradisjonelle kultur på båten og sjangler med i jakten på arbeidsplasser i industri og annen teknostruktur.

- a) Mennesket skal herske over naturen.

Naturen er utenfor mennesket. Naturen er menneskets ”miljø” – ”naturmiljø”. Mennesket står uten videre diskusjon over alle andre arter liv på jorden.

I vitenskapen økonomi ligger implisitt en norm om at privilegerte medlemmer av ”vår kultur” – teknokulturen – selvsagt har råderett over upriviligerte medlemmer av teknokulturen, alle andre kulturer, alle andre former for liv på Jorden, så vel som alle de ”rom” på planetene Jorden som er disse artenes hjem¹⁸.

- b) Å være den sterkeste i konkurransen med andre medlemmer av arten menneske er ”godt”/forakt for svakhet.

Knapphet på et ”gode”/konkurransen om et ”gode” gir først verdi til et ”gode”. Er det ikke knapphet på et ”gode” har det ingen verdi (”frie goder”). Eksempler på slike ”goder” uten verdi var før teknokulturen skjøt fart, rent vann, ren luft, et mangfold av andre arter liv, m.v.

Konkurransen mellom de enkelte individ etableres som en positiv norm for adferd.

Når vitenskaper som beskriver naturforhold kombineres med vitenskapen økonomi til et teknisk-økonomisk system, får vi den teori og praksis – den ”fornuft” – som er reisverket i teknokulturen og bærer av teknosamfunnenes forståelse. I vår vurdering av shepakulturen i forhold til teknokulturen må vi forsøke å legge en felles beskrivelse til grunn (deskriptive premisser) – aktuelle vitenskaper avkledd sin verdilading/ andre beskrivelsesformer som ikke er verdiløst – og så prøve å formulere verdisset i de to kulturene for seg (eksplisitt). Dermed kan vi føre forskjellen i forståelse tilbake til forskjell i ”fastpunkter” for vår vurdering, tilbake til forskjell i holdninger, normer og verdier. Konflikten mellom forståelsesformer blir ikke lenger munnhuggeri mellom representanter for ”fornuften” og ”romantikere”/”rebeller”/”hippier”/”venstreradikale” og lignende. Det blir en konflikt mellom forskjellige verdisset. Denne brytningen må da selvsagt foregå som en seriøs diskusjon på verdiplanet. En avsporing av en slik diskusjon under henvisning til at vi her har med ”subjektive” forhold og gjøre (og underforstått ikke verd eller ikke grunnlag for en seriøs diskusjon) er i seg selv et verdistandpunkt¹⁹ som ikke kan tas alvorlig.

Vi har her bare pekt på to sentrale verdier i teknokulturen. Vi skal ikke gå videre i spesifisering av verdier, men peke på at det i valg situasjoner ofte vil komme til konflikter mellom verdier og mellom normer. Gjennom slike konflikter får vi oversikt over vektleggingen av de forskjellige normer og verdier innen ett og samme system. Denne verdiprioriteringen viser oss for eksempel at teknokulturens norm om å være ”human” er underordnet konkurransenormen. I praksis viser det seg (skole, arbeidsliv, mediafremstilling, osv.) at vi ikke er ”humane” mot sterkere eller jevnbyrdige. Vi er først ”humane” mot ”taperne” (i skolen, i arbeidslivet, i krig/de ”sårede”). De som er slått,

¹⁸ Se kap. 4, økologisk analyse.

¹⁹ Se Næss, A.: Økologi og filosofi, kapittelet Faktum og verdi. Universitetsforlaget, Oslo 1973.

truer ingen. Normen om vern av ”estetiske verdier” er et annet eksempel på en underordnet norm. Normen om beherskelse og utnyttelse av naturen er overordnet og ”vern om estetiske verdier” kommer først til gyldighet når utbygningen er gjort ved for eksempel ”lanscapspleie”, avskrivning av enkelte mindre nyttige områder til ”nasjonalparker”, ”rekreasjonsområde”, osv.

I det følgende skal vi nå se på vitenskapene økologi, etologi m.fl. som deskriptive premisser for vår forståelse. Deretter skal vi utdype vår diskusjon om verdier som ”fastpunkter” for forståelse ut fra et menneskeintegrert natursyn – et økofilosofisk utkast²⁰.

²⁰ Se for eksempel Faarlund, N.: Om økolov i mestre fjellet, 15. HNA, Hemsedal 1973.

4 Beskrivelse og "fastpunkter" for forståelse

I dette kapittelet skal vi først risse opp deskriptive premisser for vår forståelse for så å gå videre med drøfting av verdier som "fastpunkter" for vår forståelse. Vår analyse gjøres her kortfattet og punktvis. Litteraturen på dette området er etter hvert så omfattende at den som vil gå mer detaljert til verks, finner godt grunnlag for det²¹.

Økologisk beskrivelse og analyse:

- b) Jorden er en planet befolket med et enormt antall levende organismer. Jorden er å ligne med et stort "romskip". "Romskipet" har et skjelett bestående av fjell- og sletteland, elver og sjøer, hav, osv. Dette skjelettet danner mange "rom". I hvert "rom" finnes et større eller mindre antall arter.
- c) De levende organismene viser et stort mangfold i struktur (oppbygning) og funksjon (levemåte). Likevel kan ingen enkelt organisme helt ut leve uten interaksjon (to-veis-forhold) med:
 - (i) organismer av samme art (befolkningen)
 - (ii) organismer tilhørende de andre arter i "rommet" (samfunnet)
 - (iii) sitt hjem i ett av "rommene" (habitatene)
- d) To-veis-forholdet mellom den enkelte, levende organisme og enhver annen organisme/ethvert element i "rommet" resulterer i en kompleks "vev" (økosystemet).
- e) Grunnloven for alt liv er å sikre artens videre beståen. Således tilpasser artene seg – styrker sin overlevningsevne – gjennom utvalg og arv (evolusjon) – og ved å formidle mønstre for adferd som hjelper individet/arten å mestre livet fra generasjon til generasjon (læring, skole, m.v).
- f) En art kan bare øke i antall organismer ved å forbruke mer mat, mer energi, mer av et "rom". En slik vekst i antall og/eller en vekst i forbruk pr. individ kan bare skje på bekostning av de andre artene i "rommet" – i økosystemet – hvis det da ikke finnes ledige rom.
- g) Mennesket er bare en av et stort antall arter på planeten Jorden. Arten menneskets historie kan deles i en naturhistorie (evolusjonshistorie) og en kulturhistorie. Menneskets naturhistorie som art er ikke mer enn ca. halvannen million år (av noen forskere nå utvidet til ca. 2,5 million år) og går frem til omtrent for 10.000 år²² siden. I menneskets naturhistorie-epoke gikk mennesket inn i økosystemene på linje med alle andre arter liv. Med utviklingen av jordbruk (ca. 400

²¹ Se for eksempel Hofseth, P. (red.): Økofilosofisk lesebok. Rådet for Natur- og Miljøfag ved Universitetet i Oslo, stensiltrykk 1974.

²² Se note 4.

generasjoner siden) begynte mennesket å gripe inn i og endre økosystemer²³.

- h) Menneskets kulturutvikling – fra samler/jegerkultur over jordbrukskultur til bykultur (ca. 200 generasjoner siden) og industri-kulturen (mindre enn 10 generasjoner siden) – har nå nådd teknokulturen (urbanisert levemåte bygget på en høyt oppdrevet utnyttelse av teknikken). Hvert trinn i kulturhistorien førte med seg sterk vekst i:
- (i) antall individer av arten menneske
 - (ii) forbruk av mat totalt og pr. individ
 - (iii) forbruk av råstoffer for husbygging, redskaper osv.
 - (iv) ”forurensning”
- På jordbrukskulturenes og de første bykulturenes tid var det enda ledige ”rom” å ta i bruk i ”romskipet” Jorden. Nå er det ingen hvite flekker på kartet lenger.
- i) Menneskets situasjon i teknokultur-samfunnene kan sammenlignes med en bakteriekultur i et reagensrør. Når pionerbefolkningen slipper til, er det nok mat og gode livsforhold. Befolkningen tar for seg av ”godene” og resultatet er en eksponentsiell vekst (en fordobling av befolkningen i løpet av hver generasjon – for bakterier så kort som 20 min., for mennesket ca. 25 år). I et reagensrør skiller bakteriebefolkningen ut fordøyelsesproduktene i livsmiljøet, samtidig som de spiser ut mer og mer av maten. Resultatet er at veksten i befolkningen etter hvert avtar og når livsmiljøet er blitt tilstrekkelig forurenset og tømt for mat, setter en dødsfase inn²⁴.
- j) Bildet med bakteriekulturen halter noe ettersom bare byene ennå kan sies å være ”monokulturer” der bare en art – mennesket – vil berøres av dødsfasen i befolkningen. Jorden rundt har vi en rekke andre arter liv som delvis vil fornye tilgangen på mat og råstoff for mennesket, men som etter hvert som beskatningen og forurensningen blir stor nok også vil dø. Med menneskets tekniske hjelpemidler vil vår art imidlertid med stor sannsynlighet bli blant dem som overlever lengst....

Hvis vi nå vil gå videre i vår analyse mot en vurdering av situasjonen og til oppstilling av et handlingsprogram, må vi innføre ”fastpunkter”. Med andre ord går vi da ut over det deskriptive grunnlag for vår forståelse og innfører verdier. Fører vi inn teknokulturens norm om at mennesket skal herske over naturen, kommer vi på bakgrunn av våre 9 beskrivende punkter til at den store veksten i antall mennesker, i forbruket pr. individ, m.v. er hensiktsmessig. Bare på denne måten kan vi ta vare på ”forurensningene”, ”resirkulere råstoffene”, sørge for ”energibærere” som ikke tar slutt med oljen og de andre fossile brennstoffene, ”frede” visse klatter av ”naturmiljøet” (nasjonalparker, m.v.) osv.²⁵

²³ Se note 14.

²⁴ Stainler, R.Y., Dondoroff, M. og Adelberg, E.A.: The Microbial World. Prentice – Hall, Englewood Cliffs, 1957.

²⁵ Dette er den etablerte ”fornuft” i teknosamfunnene formulert i slagordet ”vekst og vern”. Dette er altså ingen ”nøytral” eller ”objektiv” fornuft. Denne ”fornuft” er like ”subjektiv” som de alternative forståelser

En alternativ norm for forholdet menneske – natur vil føre til helt andre konklusjoner og konsekvenser. Før vi går nærmere inn på dette skal vi utfylle vår beskrivelse med kunnskaper fra vitenskapen om artenes adferd – etologi. Etologien sier oss hvordan menneskets livsformer var den gang vi ble formet i evolusjonsprosessen. Vi tar også her med bidrag fra historievitenskapene.

- k) Menneskets evolusjonshistorie faller sammen med menneskets naturhistorie. Det vil si at de siste vellykkede mutasjoner som festet seg ved arv i dag utgjør vårt ”genetiske program” – våre arveanlegg er mer enn 30.000 år gamle²⁶. Gjennom hele sin kulturhistorie har altså mennesket vært et ”naturmenneske” intellektuelt, følelsesmessig og fysisk tilpasset livet i ”rom” i ”romskipet Jordan” – økosystem som ikke kjente noen ”kulturpåvirkning”.
- l) Mennesket er utvalgt til å leve i intakte økosystem med to-veis forhold til:
(i) andre mennesker – først og fremst stammen (30-60 individer / befolkningen)
(ii) andre arter i samme ”rom” (samfunnet)
(iii) ”rommet”/habitatene – det ikke-biotiske landskapet: mineraler/væske/gass og føreforhold/atmosfæriske forhold.

Mennesket ble genetisk ”programmert” for liv i naturen der elementene fra økosystemet ble brukt til mat, bolig, utformet til redskaper, osv., samtidig som samspillet med samfunnet av alle arter i det lokale økosystem besto i samling og jakt på matplanter og byttedyr parallelt med forsvar mot fiender i plante- og dyreriket²⁷.

- m) Menneskets kulturhistorie viser at mennesket i en del av verden (Europa) først begynte å se på naturen som noe utenfor seg selv da Kina og Europa tok over videreutviklingen av bykulturen som hadde sitt utspring i Eufrat/Tigris + Nilområdene for ca. 5.000 år siden. I den indisk/kinesiske kultur forble mennesket knyttet til naturen, mens det europeiske mennesket mer og mer frigjorde seg som individ og som ektefødt barn av Jordens økosystem²⁸. På Descartes tid var denne utviklingen kommet så langt at han kunne formulere tesen om mennesket som *maître et possesseur de la nature*²⁹.
- n) Beherskerholdningen til naturen åpnet for naturvitenskapen og dens anvendelse - teknikken³⁰. Den industrielle revolusjon ligger mindre enn 10 generasjoner tilbake i menneskets historie. Den teknostruktur som i dag preger Europa, Nord-Amerika, Japan og i stadig større grad andre verdensdeler og land er bare én, noen steder et

som krever stopp i vekst og reduksjon i de parameterne som er nevnt i punkt g) i vår analyse. Se bl.a. Faarlund N.: Kronikk i ”Nationen” 21.1.1974.

²⁶ Se note 4.

²⁷ Se note 14.

²⁸ Se note 14

²⁹ Se note 9.

³⁰ Gehlen A.: Die Seele im technischen Zeitalter. Rowolt, Hambur, 1957. s. 70ff

par generasjoner gammel.

- o) Teorier lansert av psykologien og beslektede vitenskaper hevder at mennesket er uendelig tilpasningsdyktig og derfor kan tåle overgangen fra livsformen som jeger/samler til teknokulturen i det postindustrielle samfunn. Etologien støtter ikke denne teorien³¹.

På nytt er vi fremme ved et punkt i vår analyse der vi må trekke inn former for beskrivelse (psykologi, sosialpsykologi, m.v.) som ikke er frie for verdilading. Normen om eier/behersker-holdning til naturen fører frem til den oppfatning at "helse" og "trivsel" kan konstrueres av "samfunnsingeniører" gjennom ergonomiske justeringer i arbeidssituasjonen³², gjennom arbeidertosiale tiltak, gjennom fritidspedagogikk, (fritidssysler, rekreasjon), osv. Normen om konkurranse mellom individene gir status til den sterkeste som kan "trives" under de rådende forhold i teknostrukturen. Økonomisk kan denne tankegangen benyttes til å gjøre "sosialsektoren" til en del av det økonomiske system. Dermed vil mangel på "helse" og "trivsel" bli et knapphetsforhold som vil føre til stigende etterspørsel av behandling og dermed vekst i denne sektoren. Intuitivt vil mange forkaste tanken om konstruksjon og drift av "rugemaskiner" for "trivsel". Men selv om slik kritikk også kan støttes med henvisning til undersøkelser og uttalelser fra autoritativt hold³³, blir diskusjonen sjelden mer enn det før nevnte munnhuggeri der "fornuften" står mot "romantikk", m.v. Som vi har betonet foran er det i slike situasjoner nødvendig å se nærmere på sammensetningen av denne "fornuften" – splitte den opp i deskriptive og normative systemer. Den økologiske og etologiske analyse vi skissemessig har gjennomført foran, skal altså tjene som vårt deskriptive grunnlag for forståelse. Som implisitt verdigrunnlag for teknokulturens "fornuft" kan vi først og fremst regne de normer som vi fant frem til ved vår analyse av vitenskapen økonomi.

- (a) Mennesket skal herske over naturen.
- (b) Det enkelte individ av arten menneske skal leve i konkurranseforhold med alle andre.

Disse normene modifiseres i sammenheng med domineringsforhold. Vi får altså en underordnet norm:

- (c) Mennesket skal være "human" mot de underlegne ("taperne").

En meningsfylt kritikk av teknokulturen og dens forståelse må således ta sitt utgangspunkt i teknokulturens verdier. Selvsagt vil man med rette i denne sammenheng hevde at vår statskirke har alternative verdier³⁴. Dog er ikke disse verdier avgjørende for teknokulturens "fornuft" når det gjelder normen (b) om konkurranseforhold. Når det

³¹ Se note 4.

³² Rodal K. (red.): Ergonomi. Gyldendal, Oslo 1972.

³³ Undersøkelser ved storbedrifter i Norge som Jernverket, Årdal og Sunndal Verk, Norsk Hydro, viser at særlig mennesker over 50 år er fysisk og/eller mentalt syke. Underdir. J. Seip i Arbeidsdirektoratet sa til Dagbladet (?/1/73) at mennesket har nådd grensen for hva det kan utholde. Direktør Dahlen i Norsk Produktivitetsinstitutt uttaler også til Dagbladet (samme) at sosialbudsjettet er prisen for utviklingen.

³⁴ Se bl.a. St.Meld.nr 71 for perioden 1972-73, III. Kap. 21, utdanning.

gjelder menneskers herskerforhold til natur, forholder det seg heller slik at tolkningen innen kirken av menneskets forhold til skaperverket er gått i retning av teknokulturens norm (a)³⁵. Når toppnormene for vår ”fornuft” skilles ut og står der nakne, vil kanskje mange som til daglig betjener seg av denne ”fornuft” ikke uten videre akseptere at de står for disse verdier. Årsaken ligger bl.a. i at teknokulturen jo først de senere år har nådd sin mektighet. Vi har en betydelig etterslepning av ”gammeldagse” innstillinger som står i grell kontrast til de ”moderne”. Disse innstillinger eller forestillinger er imidlertid ”festtale-verdier” (som det betegnende heter). På mange måter har vi ett sett hverdagsverdier – teknokulturen/den nyttige kultur – og ett sett søndagsverdier – den ”unyttige” kultur/”finkulturen”.

Hvilket verdisett vil vi så legge til grunn for friluftsliv? Vår innledende diskusjon peker på at så vel hverdagsverdier som søndagsverdier kan legges til grunn. Det ”fornuftige” samfunnsmedlem sitter i styre og stell, i industri, eller handel, etc., og avveier kryssende interesser mellom friluftsliv og ”nyttig” virksomhet. Hverdagsverdiene – teknokulturverdiene – om beherskelse og konkurranse tas frem og legges til grunn for ”fornuftige” avgjørelser. Hardangervidda, Mardøla, Tokke, Luster, osv. bygges ut til ”nytte” for det lokale samfunn³⁶ og for landet. I ferie og fritid tar de samme mennesker frem sine søndagsverdier – etter at bilturen fra byen er avsluttet – og gir seg hen til estetisk nytelse av naturen³⁷. Dog går disse søndagsverdiene i praksis sjelden ut over hensynet til den underlegne medskapning.

Vi ser at det spørsmål vi reiste i kapittel 3 om hva som skjer når vi driver friluftsliv – i befolkningen, i samfunnet, i økosystemene – krever at vi tar stilling til hvilket sett av verdier vi bygger vår forståelse på. Dette er emnet for neste kapittel.

³⁵ Von Wright, G.H.: Essay om naturen, mennesket og den vitenskapelig-tekniske revolusjon. Naturen, nr. 3, 1967, s. 155-180.

³⁶ Denne diskusjonen skal ikke tas opp her og nå, men spørsmålet om hvorfor vassdragsutbygning er bygdesamfunnets eneste ”redning” har krav på et svar på de premisser vi i vår analyse har understreket nødvendigheten av.

³⁷ Eksempler er bl.a. professor Gjørevoll i Statens Friluftsråd (jfr. bl.a. Neadalsmyrene) og generaldirektør Hveding i Norges- Vassdrags og Elektirsitetsvesen (jfr. NVE-hovedstyrets avveiningsfunksjon i forholdet energiproduksjon – friluftsliv) – Hveding er medlem av Den Norske Turistforeningens Råd.

5 Friluftsliv – tradisjon, utvikling og verdier

Vår analyse foran, bygget på økologiske og etologisk beskrivelse, har vist at vi er langt fra opprinnelige likevektstilstander i romskipet Jordens mange ”rom”. Det gjelder samfunnet av arter, det gjelder befolkningen av arten menneske og det gjelder det enkelte menneskes liv innenfor de ”rom” der teknolivsformen – teknokulturen råder. Den forståelse vi legger til grunn, eller som vi har sett, de verdier vi legger til grunn, avgjør hvilke konklusjoner vi trekker av vår aktuelle livssituasjon. Friluftsliv kan i denne forbindelse virke innenfor forskjellige forståelser, romme forskjellige verdier og således virke som terapi og nytelsesmiddel eller som alternativ livserfaring og livsformopplevelse. Før vi går til en presisering av friluftslivets verdier i vegledersammenheng, skal vi gi en kort oversikt over tradisjon og utvikling i Norge og utenlands.

Så sent som et par generasjoner siden levde flertallet av innbyggerne i Norge av fiske, fangst, landbruk og håndverk. En liten del av folket levde i tettbebyggelser/byer der handel, administrasjon og industri var de viktigste næringsveiene. Livsformene i lokalsamfunnene var knyttet til naturen. Fiske til elv, fjord og hav, fangst til skogen og fjellet og landbruket med sæterdrift og jakt/fiske som attåtnæring. Elementer av disse livsformene ble senere samlet under begrepet friluftsliv. Det skjedde først da folk fra bymessige strøk med andre yrker enn ”primærnæringene” i fritiden begynte å utøve ferdigheter som var livsnødvendige i bygdesamfunnet. Friluftsliv ble derfor til med det gryende teknosamfunnet, med industrialisering og urbanisering – i Norge som utenlands. De vanligste formene var til å begynne med fiske og jakt. Etter hvert ble ”brødløse kunster” som fotturer og skiturer et større og større innslag i norsk friluftsliv. Turistforeningene og foreningene til skiidrettens fremme vitner om denne utviklingen som kom i gang for ca. hundre år siden. Fridtjof Nansen er blitt stående som en sentral person i friluftslivets historie her i landet. Han var allsidig, samtidig som kvaliteten i hans friluftsliv var høyt oppdrevet. På bakgrunn av sitt aktive friluftsliv reflekterte Nansen over teknokulturens fremvekst og over friluftslivets egenart og plass i forhold til teknostrukturen. Nansen peker på friluftslivet som en livsform med pedagogiske kvaliteter i relasjon til teknokulturen og nøyet seg ikke med å se friluftslivet som en ren ”rekreasjon”³⁸.

Tradisjonelt har norsk friluftsliv vært mer basert på kvalitet i utførelsen (jaktskikk, turtradisjoner, osv.) enn på konkurranse mellom utøverne. En viss opptatthet av den store fisken, den store bukken, og lignende, har det selvsagt vært. Dog har aldri konkurransemotivet stått så sentralt i norsk friluftsliv som for eksempel i Alpelandene.

På samme måte som Norge hadde hovedandelen av befolkningen i andre land i Europa også leveveier som var knyttet til natur. Det ser ut til at det for eksempel i Mellomeuropa har vært sterkere fordommer knyttet til ferdsel i avsidesliggende landskap (Alpene, og lignende) enn tilfellet var i Norge. Men fremveksten av naturvitenskapen ryddet unna demoner og andre uhyrer og det var da også naturvitenskapsmenn som gikk foran i

³⁸ Nansen, F.: Friluftsliv i Eventyrlyst – artikler og taler. Aschehoug, Oslo 1962, revidert utgave s. 176-77.

ferdsel i ukjente naturrom. Denne form for ferdsl i naturen hadde et nyttepreg på samme måte som fiske og fangst. Det var først engelske overklassemenn som begynte en form for friluftsliv³⁹ som kan sammenlignes med norske forhold. Grunnlaget for deres friluftsliv var bl.a. fremveksten av industrisamfunnet i England.

Ferdsl i naturen bredte seg som fritidssysse i Europa ut mot århundreskiftet og fikk stadig større tilslutning frem mot våre dager. Til sine tider – for eksempel i ”Wandervogel”-perioden - var dette på sine steder liv i natur. Vi finner imidlertid at i Mellomeuropa ble beseirings- og konkurransetanken sterkere og sterkere markert. Det skjedde ved at grener av friluftslivet som fjellskiløpning utviklet seg til konkurranseslalåm, men også ved at klatring mer og mer ble et felt for individuell og nasjonal statusspill (for eksempel mellomkrigsårene med kampen om førstebestigning av nordveggen av Eiger (3998), osv.). I dag er friluftslivets grener i Mellomeuropa i stor grad overtatt av konkurranse- og/eller ”rekreasjon”/TRIM. Kjelkeaking er blitt ”Rodel”- og bobkonkurranser, skitur er blitt ”volkslanlauf” osv. Grener av friluftslivet er trukket inn i turismen (skisentre, pakketurisme, etc.), industri-interessene (utstørsproduksjon) og deler av ”service-sektoren” (”ekspedisjonsturisme”, TRIM-tiltak, skiskole, alpinskole, osv.). Her er vi vitne til et etterspørsel-produent forhold som helt ut lar seg lede av trange lønnsomhetskriterier og ikke lar verdigrunnlaget bli noen bremsekloss på omsetningen.

I England holdt tradisjonen lenge friluftslivet forankret i det opprinnelige verdisy. Men etter siste krig kom effektivitetstenkning, konkurranseidrettsinnflytelse, eskapisme, rekreasjonstrykket, osv. etter hvert til helt å gjøre ferdsl i natur – så langt England ennå kan sies å ha tilbake noen natur – til en tjenlig sektor i teknokulturen. ”Out Door Life” – og ”Adventure”-sentrene er således helt fokusert på beseiring av natur og av konkurranse-aspektet i sin pedagogikk som i sin funksjon⁴⁰.

I dagens norske samfunn er friluftslivets rolle på rask vei bort fra det tradisjonelle innhold og/eller de tradisjonelle verdier. Friluftsliv dyrkes som flukt fra samfunnet. Det kan være en ren unnslippelse (eskapisme). Eller det kan være en variasjon over flukt fra samfunnet – den legale form for ”flukt” som kalles ferie og fritid. I det teknifiserte og urbaniserte samfunn er en slik ”flukt” etter hvert blitt ”nyttig” fordi den gir nye krefter – ”rekreasjon”. Med andre ord er ”rekreasjon”, særlig i friluft, en viktig faktor til å sikre helsen for medlemmer av ”teknokulturen”. Det vil altså si at yrkesrollene og dagliglivet i teknosamfunnene ikke er fullverdige livsformer. Det trengs utfyllende engasjement fysisk og følelsesmessig utenfor ”teknostrukturen”, først og fremst i naturen. I denne sammenhengen blir friluftsliv en rehabiliteringsform for teknokulturen og et kunstig åndedrett for en kulturform i utakt med menneskets arvegittet forutsetninger og det økologiske samspill på planeten Jorda⁴¹. Etter hvert som sosialbudsjettet vokser, kan det bli ”lønnsomt” å reservere natur for friluftsliv fremfor å drive konvensjonell behandling. I en slik sammenheng må vi vel se Finansdepartementets spesialanalyse nr. 6 ”Friluftsliv”

³⁹ Maix, K.: Berge – ewiges Abenteuer.

⁴⁰ Se note 2.

⁴¹ Se note 4.

som er et av vedleggene til Regjeringens langtidsprogram for perioden 1974-77⁴², der det bl.a heter:

”Friluftsliv alene kan ikke oppveie de uheldige sidene ved det moderne levesettet, men en anser verdien av friluftslivet så stor at det er blitt en naturlig oppgave for det offentlig å bevare og bedre de fysiske mulighetene for friluftsliv.”

I teknosamfunnene er ”fritidssektoren” blitt en ”meget ekspansiv sektor av det økonomiske liv”. Når friluftslivet defineres innenfor denne sektor som i Regjeringens langtidsprogram⁴³, blir det i seg selv en ”meget interessant sektor” av økonomien. Ved å innføre motevariasjoner i utstyr for friluftsliv kan man overføre statusjakten også til dette området og skape etterspørsel etter et utall av produkter som kan gjøre ”livet lettere” for utøverne (kastesluksneller, automatgevær, påhengsmotor, kunststoffski, osv.)⁴⁴.

En annen form er å gjøre friluftslivet til kombinert terapi og økonomisk melkeku i form av ”aktivitetsturisme” og TRIM i naturen. Disse formene brer seg raskt fra slalåmsentre med ”skisirkus” til ”ferdigpakkede villmarksturer” til Jordens utkantstrøk. Sammenfattende kan vi vel slå fast at innhold og verdier i aktiviteter som er deklarerert som friluftsliv har svingt i takt med tiden. Utenlands – og også til dels i Norge – virket Romantikken nok utløsende på dragingen til friluftsliv samtidig som teknokulturen begynte å ta et kvelertak på de mest industrialiserte byer i Europa. En søken etter alternativt liv, alternative verdier, stod sentralt i den gryende friluftslivstradisjon. Men i takt med at industrivekstsamfunnet kom til å dominere levemåten og tenkemåten modnet forståelsen av ”naturmiljøet” som ”rekreasjonsressurs”. Naturen ble ”resipient”⁴⁵ for menneskets ”stress” – en slags offentlig vaskeri for sjele kval og en ribbevegg og tredemølle for TRIM. Og naturen ble ”ressurs” for estetisk nytelse (friskere, mer levende omgivelser enn i TRIM-kjelleren), for økonomisk vinning, osv.

Som pekt på i kapittel 2 i drøfting av forskjellige forankringsmuligheter for en definisjon av friluftsliv, kan vi ikke automatisk legge det ”historiske” friluftsliv eller den aktuelle utviklingstendens til grunn. Dog finner vi kanskje sikrere holdepunkter for friluftslivets verdier i friluftslivets barndom. Her har vi med spontane reaksjoner på nye livsformer å gjøre. Dette finner vi kanskje best artikulert hos Nansen⁴⁶. Mye sterkere virker imidlertid teknokulturens egen kvalifiserte selvkritikk.

The Commission on Goals for American Recreation har formulert mål for ”rekreasjon”⁴⁷ i det amerikanske samfunn i seks punkter. Her gjengis bare overskriftene, men det skulle være nok til å få oversikt over innholdet:

⁴² St.meld.nr. 71 for 1972-73: Langtidsprogrammet for 1974-77 – Spesialanalyse nr. 6: Friluftsliv.

⁴³ ”Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i **friluft** i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelser.” (Min uthevelse)

⁴⁴ Se bl.a. Faarlund, N.: Produktutvikling og produktforverring, i mestre fjellet 17/1973.

⁴⁵ ”Resipient” er teknokulturens ”i-det-gode-selskap” uttrykk for søppelhaug/kloakk-mottaker for avfall fra teknokulturens livsformer.

⁴⁶ Se note 38.

⁴⁷ Commission on Goals for American Recreation: Goals for American Recreation, AAHPER, Washington 1964 sitert i Updike, W.F. og Johnson, P.B.: Principles of Modern Physical Education, Health and

1. Selvrealisering ("personal fulfillment")
2. Demokratiske mellommenneskelige forhold ("democratic human relations")
3. Utvidelse av interessefelt ("enlarging the scope of peoples interests... through leisure skills and interests")
4. Helse og god form ("health and fitness")
5. Skapende aktivitet og estetisk opplevelse ("creative expression and esthetic appreciation")
6. Gi mening og berikelse til den enkeltes liv ("add meaning and enrichment to the life of people... by environment for living in a leisure society")

Vi har her for oss målet for et program som skal bøte på manglene ved teknokulturen i et land som er av de ledende teknosamfunn. Det dreier seg altså ikke om noen ukvalifisert kritikk fra uansvarlig hold. Tvert om er denne målsetning resultatet av analyser av teknokulturen slik den virker på samfunnsmedlemmene utført med teknokulturens forståelse og verdisyn i den hensikt å lappe på uheldige og "uanede" konsekvenser av teknolivsformen. Derfor er den kritikk som indirekte her kommer frem av særlig tyngde. Vi ser at "rekreasjonsprodusenten" forordner alternativ livsform for "fritiden". I den "nyttige" arbeidstiden skal man leve med teknokulturens verdier for å tjene til den "unyttige fritiden" som skal gi "mening og berikelse til den enkeltes liv"⁴⁸, helse, demokratiske samværsformer, osv. Vi ser av de seks punktene i målformuleringen – særlig når vi tar med utdypningen av punkt 6⁴⁹ - at det legges opp til et alternativt verdsett for "det ikke-nyttige liv". Her står selvrealisering sentralt, underforstått at det ikke er mulig i form av helse, skapende samhandlingsforhold, osv. innenfor dagliglivet i teknokulturen. Kontakt med naturen fremheves også, men det rekker ikke til mer enn enveiskontakt – mennesket nyter naturen som estetisk fenomen og/eller "atfølingsressurs". Vårt medansvar uteblir. Dette punktet vil imidlertid ved nærmere analyse måtte trekkes inn. Ved at det "nyttige" arbeidet skaffer til veie mer og mer penger til lengre og mer selvrealiserende "fritid", brukes naturen opp i form av "lagerressurser", nedbygning av "kretsløpsressurser", omforming av landskap og økosystem, osv. Til slutt har man så mye "fritid" og så store pengemidler til disposisjon for hjelpemidler til "selvrealisering" at det ikke lenger er noen natur å ha kontakt med...

Vi behøver ikke lenger å gå til USA for å finne kritikk av teknokulturen på teknokulturens premisser. Vi kan bare studere Finansdepartementets ferske spesialanalyse nr. 6 1973⁵⁰ der det under kapittelet "Definisjon og avgrensninger" som forutsetning for definisjonen av "friluftsliv" heter:

Recreation, Holt, Rinehart and Winston, N.Y. 1970, s. 34-35. Det dreier seg her altså om Den nasjonale komité for målsetning for rekreasjon i USA og deres arbeid av 1964 som så sent som i 1970 var "god latin".

⁴⁸ Tennesen, H.: Happiness is for the pigs. I: J. of Existentialism, VII, No.26, Winter 1966-67, s. 181-214.

⁴⁹ Jfr. note 47, pkt. 6 forts.: "Rekreasjon søker å motvirke noen av de destruktive forandringer av naturressursene ved å tilby muligheter og erfaringer som bringer folk i kontakt med naturen."

⁵⁰ Se note 42.

”Friluftslivet kan ikke alene oppveie de uheldige sidene ved det moderne levesettet⁵¹ men en anser verdien av friluftslivet så stor at det er blitt en naturlig oppgave for det offentlige å bevare og bedre de fysiske muligheter for friluftsliv. Det antas at en da i særlig grad må ha for øyet den enkeltes behov for:

- *Fysisk aktivitet*
- *Naturopplevelse*
- *Miljøforandring*”

Vi har her med en mindre spesifikk kritikk å gjøre og med en mer ullent formulert løsningsvei. Men vi tar vel ikke mye feil når vi trekker den konklusjon at det er mangel på fysisk og mental helse, selvrealisering og positive samhandlingsformer som her skal avhjelpes med ”friluftsliv”. Det nye i denne sammenhengen er at attføringsarbeidet konsentreres om ”friluftsliv”, ikke om det videre ”rekreasjon” som i det amerikanske arbeidet.

I begge de refererte tilfellene har vi med symptom-reperasjon å gjøre – vondt i hodet behandles med piller – ikke ved å fjerne opprinnelsen til hodepinen (hodepine er som kjent et varsel fra kroppen om at alt ikke står vel til – globoid er steiner for brød). Vi står her overfor mangel på refleksjon over den forståelse som legges til grunn for en analyse av problemer knyttet til levesett, livsform, kultur. Forståelse bygget på alternative verdier blir imidlertid lett sortert ut som irrelevant i beslutningsprosessen⁵². Vil friluftsliv med alternativt verdisett til teknokulturen risikere å bli sortert ut? Vil det være ”taktisk” riktig å benytte seg av den meget gunstige ”konjunktur” som nå bare har sin parallell i norsk oljeutvinning? Det er ingen urimelig gjetning at noen vil slå inn på denne linjen – og at noen allerede har slått inn på den. Men kan vi, etter den indirekte selvkritikk av teknokulturen som vi har gjennomgått og etter den økologiske og etologiske analyse vi har gjennomført med åpne (eller lukkede) øyne være med på å gjøre friluftsliv til en ”medstrøms”-aktivitet og en ”attføringsaktivitet” for teknokulturen? Kan vi ut fra våre opplevelser og erfaringer fra friluftsliv som overskuddsliv i naturen bekjenne oss til en kampholdning og fremmedgjorthet i forhold til naturen, til alle arter liv, til alle mennesker? Kanskje kan den motstand som har møtt forsøk på å definere friluftslivets verdier og innhold ha vært et uttrykk for at man her kunne søke til ”undergrunden” til alternative verdier, til en alternativ livsform, uten å risikere å bli oppdaget. I så tilfelle er dette en meget kortsiktig tankegang. Den sikrer vel muligheten til å bruke denne fluktformen i noen år enda. Men uten klargjøring av friluftslivets egenart, vil forutsetningene for liv i naturen forsvinne i en lang rekke av beslutninger der friluftslivsinteressene veies mot andre økonomiske interesser og taper. Allerede i dag må man søke om oppholdstillatelse i USA’s mest attraktive friluftslivsområder⁵³. I England

⁵¹ Som eksempler på uheldige sider nevnes bl.a. ”En stadig økende del av befolkningen lever et liv som i stor utstrekning preges av fysisk og psykisk stress, støy og forurensning. Naturen tas i stigende grad i bruk til formål som viderefører denne utviklingen.”

⁵² Østerud, Ø.: Naturverdier og samfunn. I: Vik, R. (red.): Vassdrag og samfunn. Universitetsforlaget 1971, s. 189-209.

⁵³ Mot et gebyr kan man i Yosemite søke å få oppholdstillatelse i nasjonalparken for en periode av 4 dager. I Colorado har man på samme måte gått til begrensning av besøket for å opprettholde kvaliteten av ”the out door life” på et anstendig nivå.

burde vel en slik ordning ha trådt i kraft for lenge siden. I Norge kan vi ikke regne med å bli alene med den natur som ennå finnes innenfor landets grenser.

5.1 Friluftsliv som alternativ pedagogisk vei

Vil friluftsliv som alternativ livsform med alternativt verdiinnhold ha noen sjanse? Ser vi på erklærte normer for vårt samfunn så som demokrati, konvensjonen om menneskerettighetene, kristne verdier⁵⁴, m.v. er det ikke grunnlag for å utelukke friluftsliv på verdipremisser som går på tvers av de ”nyttige”. En forståelsesformidling på ene og alene teknokulturens premisser er forståelsesdiktatur, ikke demokrati⁵⁵. En demokratisk styreform krever et mangfold av forståelser som etter demokratiske styreprinsipper kan gå inn i en beslutningsprosess som ikke svekkes men styrkes ved mangfoldet i forståelse. Dette illustreres best ved å referere til stabiliteten i økosystemer. Vi vet at komplekse økosystemer – et stort antall arter med et stort antall livsformer (”forståelser”) i gjensidig påvirkning – er stabilere enn enkle⁵⁶. Monokulturer – som eksempel moderne jordbruk innenfor teknokulturen – er meget lite livskraftige og må støttes på alle vis med ”plantevernmidler”, kunstgjødsel, osv. I en krisesituasjon som tørke, ekstreme nedbørsforhold, etc. bryter monokulturen sammen og det blir ingen avling – les ingen overleving. For demokratiets overleving – her kan nettopp det komplekse økosystem være den beste modell for et livskraftig demokrati – er det derfor en livsnødvendighet med forståelsesmangfold⁵⁷. Særlig nødvendig er slik forståelsesmangfold i den ”økokrise” vi nå befinner oss i – enten vi nå har teknokulturens etablerte forståelse eller ikke – dersom vi skal finne veier ut av krisen. I denne sammenheng er det også fruktbart å se på skolen i teknokultursamfunnene som institusjoner som opprinnelig ble til for å styrke arten menneskets overleving (jfr. alt livs første lov – overleving av arten)⁵⁸. Med tiden har skolen blitt det motsatte av en institusjon som formidler adferd for overleving fra generasjon til generasjon. Skolen ”sosialiserer” til nedbryting av Jordens økosystemer i ”utviklingens” navn og dermed til forenkling og nedsatt overlevingsstyrke for økosystemene og dermed mennesket som er avhengig av økosystemene⁵⁹.

Friluftsliv må derfor hilses velkommen og kvaliteten av friluftslivsundervisningen vil være med å bestemme kvaliteten av vår skole i arten menneske og økosystemet Jordens overlevingssituasjon. I tråd med norsk friluftslivstradisjon, ut fra den forståelsesrot som vi har arbeidet oss frem til i vår gjennomgåelse av økologi, etologi, m.v. som deskriptive premisser og ut fra alternativt verdisyn bygget på et menneskeintegret natursyn vil vi i pedagogisk sammenheng forstå friluftsliv som liv i natur, som samvær med natur og som samvær i natur. Vi tenker her på liv i opprinnelig forstand – kvalitativt sett med hensyn på engasjement og opplevelse – å høre hjemme i et ”rom” i romskipet Jorden med

⁵⁴ Se note 42.

⁵⁵ Se bl.a. Faarlund, N. kronikk i Nationen, januar 1974.

⁵⁶ Mysterud, I. i Økofilosofisk Lesebok, se note 21.

⁵⁷ Wiener, N.: Cybernetics. MIT press, 2.ed. 1962. Wiener, N.: Gud og Golem A/S. Cappelen, Oslo 1959.

⁵⁸ Se kapittel 4, avsnittet om økologisk analyse, pkt. d)

⁵⁹ Faarlund, N.: Vår kultur er på kant med NATUREN, intervju i Østlendingen v/T. Degenes 18. oktober 1973, s. 12.

forpliktende to-veis relasjoner til alle andre arter liv i ”rommet”, så vel som til ”rommet” selv. Disse to-veis relasjoner gjelder da selvsagt også alle mennesker i ”rommet” og det som er menneskets verk i rommet. Våre to-veis forpliktende relasjoner gjelder i første rekke i det rommet vi er hjemme i og krever at vi ikke bare unnlater å virke negativt inn på de økologiske likevektforhold i ”rommet”, men at vi deltar i å gjenopprette en eventuelt uheldig forskjøvet likevekt⁶⁰. Men ettersom et ”rom” i romskipet Jorden like lite kan eksistere uten toveisforhold til andre ”rom”, like lite kan vårt ansvar begrense seg til det ”rommet” som er vårt hjem – for eksempel bygda, fiskeværet, byen osv. Hele økosystemet Jorden inngår i det felt vi lever innenfor og således har medansvar for. Det nettverk av relasjoner som det enkelte individ således inngår i kan vi betegne som økofeltet – det feltet⁶¹ der de økologiske lover gjelder.

Livsformer i tråd med økofeltets lover basert på medansvar og derfor aktiv deltakelse i arbeidet med å gjenopprette økohensiktsmessige likevektsforhold, kan vi betegne som økoliv. Økoliv vil således kreve en pedagogisk kvalitet, en måte å leve på som ikke nøyer seg med å minimere egen negativ innflytelse på økofeltet, men som krever en vegledende praksis for andre medlemmer i økofeltet.

Økoliv blir en selvsagt levemåte når individet slutter å oppleve seg selv som tilværelsens midtpunkt – teknokulturens menneskesentrerte forståelse. Økolivsforståelsen gir ikke mulighet for individet til å se sitt selv avgrenset fra resten av økofeltet. Selvrealisering i en slik menneskeintegriert naturforståelse krever selvrealisering for hele økofeltet. Med andre ord: selvrealisering i denne forståelsesammenheng krever ikke bare høy kvalitet i forhold mellom mennesker. Kvalitet og harmoni i forholdet mellom menneske og natur blir en grunnleggende forutsetning for selv-realiserings

Vi vil således formulere våre toppnormer, våre ”fastpunkter” slik:

(a) Mennesket har medansvar i naturen.

Denne toppnormen ligger tett opp til økologiens understrekning av to-veisforholdet i organisme – økosystem sammenheng. Enda tydeligere kommer dette frem i Paul Weiss systemfilosofiske arbeider⁶² med presisering av at mennesket ikke er utenfor naturen, at vi ikke kan eksistere uten våre ”omgivelser”, har ikke tidligere vært nødvendig. Først etter at mennesket begynte å oppleve seg selv som individ utenfor naturen⁶³ ble den ”priviligerte” art med hjelpemidler som kunne gripe inn i og forskyve den dynamiske likevekt i økosystemer lokalt og globalt, ble det nødvendig å minne om medansvar. Teknokulturen søker å unndra seg dette ansvaret ved gjennom behersker- og forbrukerholdningen å implisere

⁶⁰ Faarlund, N.: Om økoliv. I: mestre fjellet 15 (1973) s. 7-9 og upubl. Manus for Økofil. Lesebok av 1972.

⁶¹ Se note 60

⁶² Weiss, P. (red.): Hierarchiachally organised systems, Hafner, New York 1971, der utgangspunktet er: "... the organism meshes harmoniously with their environment and with another, both individually and in groups, so as to exist, persist and thrive – "

⁶³ Se kapittel 4, etologisk analyse, punkt (1)

at mennesket om så galt skulle skje at økosystemet Jorden skulle avspores, vil kunne utføre den nødvendige kontroll av dette komplekse system. Dette temaet har vært behandlet av så forskjellige forfattere som Goethe i ”Der Zauberlehrling” og Wiener⁶⁴ i sitt grunnleggende verk om kybernetikken.

Et friluftsliv bygget på behersker- og beseirerholdningen til natur, ser på naturen som konkurransebane, en løype som man raskes mulig må gjøre unna. Friluftsliv på slike premisser vil selvsagt betjene seg av alle tilgjengelige hjelpemidler og ikke ha noen ”samvittighet” med hensyn på hvordan de ”baner” som er brukt, kommer til å bli for fremtiden. Den mulighet finnes selvsagt at man som i idretten⁶⁵ (ellers) lages regelverk som skal sikre ”like forhold” for alle konkurrenter. Men dette vil støte an mot vår annen toppnorm.

(b) **Selvrealisering for alt liv.**

Den drivende kraft for medlemmene i teknosamfunnene er affektkrefter kanalisert gjennom konkurransemotivet. Denne kanalisering er kulturbetinget og finnes således ikke i alle kulturer som er beskrevet eller som eksisterer i dag. Sherpaene er et eksempel på en kultur som ikke kjenner konkurransemotivet.

Det er her nødvendig å presisere nærmere hva som legges i ”konkurranse”. Man vil for eksempel innvende at konkurranse er et bærende prinsipp i økologien. I en avklaring av dette forholdet er det tjenlig å innføre begrepet ”prestasjonsmotiv”. Med prestasjonsmotivering tenker vi her på en drivende kraft i mennesket som gir opphav til vilje til kvalitet i valg og handling uavhengig av belønning av typen ”vinner”/”ener”/høy status/vinning av aksepterte goder. Det synes som om det er sammenheng mellom prestasjonsmotivet og grunnloven for alt liv, nemlig at enhver art søker å opprettholde artens eksistens (gjennom forplantning, nedarving av egenskaper og instinktive adferdsmønstre/skolering i adferd som tjener overlevingsevnen)⁶⁶.

Kvalitetshandlinger med hensyn på individets overleving, tjener samtidig artens overlevingsinteresse. Et hvert menneske vil utføre handlinger av lek-karakter som ikke uten ad omveier kan sies å tjene overleving. Dette er ofte utslag av overskudd (overskuddsaktivitet, overskuddsliv) i forhold til de rådende overlevingskrav og for så vidt ikke verdiløse i en slik sammenheng ved den opplevelse av ”sikkerhetsmargin” som derved skapes. Konkurransmomentet slik det opptrer i teknokulturen er en avsporing av prestasjonsmotiveringen. Det dreier seg ikke om en

⁶⁴ Se note 57

⁶⁵ Faarlund, N.: Forsøk på å definere idrett. I: Informasjon nr. 10, NIH, Oslo 1974.

⁶⁶ Se kapittel 4, Økologisk analyse, punkt (1)

konkurransen mellom arter som vi kjenner det i et økosystem, heller ikke om en etablering av rangordning innen stammen til beste for stammens overlevingspotensial og for det enkelte medlems selvbilde og opplevelse av sosial sikkerhet. Det er en konkurranse ”på kniven” som bryter ned medlemmer av samme art og samme ”populasjon” psykisk og/eller fysisk⁶⁷. Konkurransetivene slik vi påtreffer det i teknokulturen kan tolkes som en mer eller mindre bevisst styrt avsporing av prestasjonsmotivene. I friluftsliv bør således en negasjon av konkurransetivene erstattes av prestasjonsmotivene gjennom stimulering av evnen til å glede seg over kvaliteten i egenvalg og handlinger. Kvaliteten forutsettes her da vurdert etter de deskriptive og normative systemer som vi har kommet frem til.

Med konkurransemomentet som etablert kanal for de iboende drivende krefter i mennesket, får vi selvhevdelse som en verdi. Selvrealisering på medskapningens bekostning er ikke forenlig med toppnormen om medansvar i naturen. En kanalisering av de drivende krefter i mennesket - affektene⁶⁸ - gjennom prestasjonsmotivene gir selvrealisering. Denne selvrealisering er i pakt med artens overlevingsinteresser og derfor også en selvrealisering på økosystemet, på økofeltets premisser. Egenarten ved selvrealisering i vår aktuelle forståelsessammenheng er at den ikke kan skje på grunnlag av en programmert undervisning, på grunnlag av en enerådende forståelse, så som innen teknosamfunnene. En selvrealisering av den art vi her snakker om, kan bare skje ut fra den enkeltes idealbilde av det fullkomne⁶⁹ - med andre ord ut fra selvkunnskap. Vi finner for øvrig fullstendig overensstemmelse i Spinoza's forståelse av selvet og den moderne systemforståelse av individ/"miljø" (jfr. Paul Weiss, note 62). Selvkunnskap må her være kunnskap om økofeltet – naturen, menneske inkludert – og selvrealisering vil si selvrealisering for alt liv. Slik selvrealisering krever bl.a. at mennesket frivillig begrenser artens antall individer og utbredelse. Gjennom en bevisst økologisk/økologiskmessig levemåte må mennesket søke å redusere selvrealiseringskonflikter i forholdet til andre former for liv – planter, dyr, mikroorganismer, osv.

Sammenholder vi nå vår økologisk/etologiske analyse med normene om medansvar og selvrealisering slik det foran er kommet frem, må vi trekke følgende generelle konklusjoner angående den globale situasjon:

Det er nødvendig med:

- (a) stopp i veksten og reduksjon i antallet av mennesker på lengre sikt.

⁶⁷ Se note 33.

⁶⁸ Spinoza, upubliserte notater fra Spinoza-seminar i Beding, 1971.

⁶⁹ Se note 68.

- (b) stopp i veksten og reduksjon på sikt i forbruket av ”ressurser”^{70, 71}.
- (c) stopp i veksten og senere reduksjon i energiforbruket.
- (d) stopp i veksten og senere reduksjon i ”forurensningen”⁷².
- (e) stopp i nedbygningen av fruktbar jord, så vel som bruk av toppnormene ansvar og selvrealisering for alt liv i beslutningsprosessen for utbyggingen av teknostruktur i alle planetens ”rom”.

Det er viktig å merke seg at et slikt slakk-av-farten-program er en logisk følge av våre deskriptive og normative premisser. En saklig kritikk av dette programmet, krever en seriøs kritikk av toppnormene medansvar og selvrealisering og et seriøst forsvar av toppnormene konkurranse og forbruk utledet foran. Videre er det viktig å ha klart for seg at et slikt program ikke betyr at vi skal ”tilbake til steinalderen”. Løsningene vil ligge fremover, selv om mange løsninger kanskje vil være velprøvde løsninger fra menneskets natur- og kulturhistorie. Det er dessuten et poeng at et altomfattende sett løsninger på krisen i Jordens økosystemer ikke bør fremlegges av en enkelt person eller institusjon. Økologisk tankegang tilsier at løsningene bør komme fra det enkelte økosystem, fra det lokale samfunn. På den måten kan man få et mangfold av løsninger som er tilpasset de lokale forhold. Ved at alle løsninger må innordne seg økolovene og det felles verdigrunnlag – er kvaliteten sikret uten sentralstyring⁷³. Normen om selvrealisering krever ellers et mangfold av forståelse i oppdragelse og skole og således en nytenkning på pedagogiske linjer i teknosamfunnene. Slik skolen fungerer i de fleste teknosamfunn representerer den bare et skinnmangfold. De mange valgfag blir å sammenligne med den tivoli-effekt som Sigmund Kvaløy⁷⁴ kritiserer i Økofilosofisk fragment. Skolen representerer komplikasjon, ikke kompleksitet. Hele ”tilbudet”⁷⁵ av emner ligger innenfor en og samme forståelse, påtrykkes og/eller påtrykker ett og samme verdisystem. Ved den ensidige vektlegning av intellektuell kapasitet og naturvitenskapelig dyktighet, skjer det en konsolidering av teknokulturen og en utsortering av de mest talenterte i betjening av teknostrukturen. Av vår analyse foran følger det da at skolen, som i økologisk perspektiv skulle være en prosess for overføring av overlevingsadferdsmønstre, virker ensporet i motsatt retning. Skolen er ikke lenger en overlevingsinstitusjon, men en undergangsrettet virksomhet.

Friluftsliv som seriøs pedagogisk vei må etter dette representere livsformer som er i harmoni med de livsformer som preget menneskets naturhistoriske og tidlige,

⁷⁰ Se note 11.

⁷¹ Betegnelsen ”ressurser” avspeiler teknokulturens eier og behersker-verdier og bør ikke brukes innenfor vår alternative forståelse. I denne sammenheng er det videre viktig å merke at all bruk av ”lagerressurser” (ikke-levende elementer i økosystemene som ikke regenereres med noen rimelig hastighet i forhold til forbrukshastigheten – for eksempel olje og kull) øyeblikkelig bør bremses ned. ”Kretsløpsressurser” bør erstatte ”lagerressursene” og forbruket av fornybare ”ressurser” bringes innenfor den tilvekstmengde som man på lang sikt kan regne med. Med lang sikt tenker vi ikke her på 20 år (nedbetalingstiden for lån etter eksisterende rentefot og derfor vanlig ”planlegningshorisont” i teknosamfunnene) men i alle fall så langt frem i tiden som menneskets alder som art – ca. 1,5 mill. år – og helst lengre frem...)

⁷² ”Forurensning” er på line med ”ressurs” en betegnelse fra teknokulturen.

⁷³ Systemfremmed styring er ikke i overensstemmelse med økologisk teori, jfr. The Ecologist: A blueprint for survival. Penguin Books 1972.

⁷⁴ Kvaløy, S.: Økofilosofisk fragment, 3. utg. Stensiltrykk, Universitetet på Blindern, Oslo, 1972.

⁷⁵ Dette er et uttrykk fra økonomien og det verdisystem den representerer!

kulturhistoriske epoker. Jegeren/samleren og de tidligste jordbrukskulturene var hjemme i de naturlige økosystem. Økosystem uten påvirkning fra moderne teknologi og rike på stimuli som mennesket genetisk er utvalgt for⁷⁶. Friluftsliv bør representere livsformer som har ”resonansbunn” i de nedarvede forutsetninger som mennesket den dag i dag bærer i seg. Fysisk aktivitet vil således være et karakteristisk trekk ved friluftsliv, dog ikke adskilt fra følelsesmessig og intellektuelt engasjement, slik vi kjenner det fra ”TRIM”, eliteidrett, osv.

Friluftsliv må drives i de ”rom” av romskipet Jorden som mest mulig representerer menneskets opprinnelige livsbetingelser – i vann og vassdrag, i skog og mark, på fjell og vidde. Enhver teknostruktur og/eller enhver innvirkning av teknostruktur vil gjøre ”rommet” med dets samfunn av arter, og samspillet mellom artene og ”rommet” mindre autentisk, mindre mangfoldig, mindre rikt på opprinnelige stimuli. Enhver installasjon (demning, vei, oljeledning, gruve, etc.), enhver ”tilrettelegging” (vei, hotell, skiheis, etc.), ethvert teknisk fremkomstmiddel (snøscooter, helikopter, fly, etc.) kan bare gjøre møtet med og samlivet med naturen fattigere og mindre direkte, virke som avskjerming mot naturen eller som ”filter” og barriere.

Ettersom det gjennom hele menneskets historie har vært typisk for arten at man kunne lage og bruke redskap, skal imidlertid ikke friluftsliv utelukke bruk av redskap. Den redskap som velges bør dog ikke bidra til å legge et ”filter” mellom mennesket og naturen men begrenses til slik redskap som gjør det mulig for mennesket å opparbeide og beholde et overskudd som gjør den enkelte følsom overfor naturen og i stand til å reflektere over sin plass og funksjon i sammenhengen.

Utvalget av redskaper og utstyr henger selvsagt sammen med en stimulering av (industriell) produksjon og forbruk av energi og råmaterialer. Ettersom disse ”ressurser” tas fra naturen og er med på å forskyve likevektsforholdene i de forskjellige økosystemer (her er det nødvendig å skille mellom ”lagerressurser” og ”kretsløpsressurser”⁷⁷) må utstyr brukes med sparsomhet og presisjon.

En avgrensning av betegnelsen friluftsliv⁷⁸ vil da måtte inneholde momenter om:

- (a) at friluftsliv leves i mest mulig intakte ”rom” i romskipet Jorden – økosystem der det ikke-biotiske landskapet og samfunnet av alle levende organismer som hører hjemme der inngår i en dynamisk likevekt uten eller med minst mulig påvirkning fra teknokulturell virksomhet.
- (b) at friluftsliv er opplevelse av enhet med naturen og interaksjon i økosystemet som ikke er begrenset til deler av menneskets vesen (for eksempel emosjonelt/estetisk), men stimulering og engasjement som omfatter de

⁷⁶ Morris, D.: The human zoo. Cape, London 1969. Se også Boyden, S. jfr. note 4.

⁷⁷ Se note 71.

⁷⁸ Angående avgrensning og definisjon av friluftsliv, se også: Faarlund, N.: Forslag til justering av studieplanen for det to-årige studium. Stensil NIH, Oslo 1970. Faarlund, N.: Friluftsliv. I: Idrettens leksikon. Teknisk forlag, Oslo 1971. Faarlund, N.: Friluftsliv. I: Den norske skiskole (red.): Fjellskiløping. Oslo 1973.

- intellektuelle, emosjonelle og motoriske elementer av personligheten i et samspillende hele.
- (c) at friluftsliv er samvær med medmennesker, der prestasjonsmotivet er den drivende kraft for kvaliteten i samværet med kamerater, like mye som for kvaliteten i samværet med den øvrige natur. Konkurransetivet må sees som en avsporing av prestasjonsmotivet og som ødeleggende for kvaliteten i samværet.
 - (d) at friluftsliv ikke har noe fast og avsluttet regelverk, men at kunnskap om naturen (økologi, etologi, m.v.) og friluftslivets verdier utgjør den referanseramme som den enkelte utøver legger til grunn for en løpende vurdering av kvaliteten i sine valg og handlinger. Vi har her med et sett premisser å gjøre som til enhver tid må konsulteres og prioriteres etter situasjonen.
 - (e) at friluftslivet foregår med et minimum av redskaper og uten bruk av tekniske fremkomstmidler. Redskapene må ikke være til hinder for et totalt engasjement av hele personligheten – intellekt, følelsesliv og kroppslig utfoldelse i et samspillende hele – med hensyn på opplevelse av samhörighet med naturen og opplevelsen av kvalitet i egne handlinger.
 - (f) at friluftsliv krever vegledning og at veglederen trenger skoling dersom friluftslivet skal kunne drives med rimelig kvalitet og ikke forfalle til ”flukt” og ”rekreasjon”.

5.2 Definisjon av friluftsliv

Vår definisjon av friluftsliv blir da som følger:

Friluftsliv er overskuddsliv i naturen.

I denne definisjonen står naturen for ”romskapet” Jorden i sin ”naturlige” tilstand – for eksempel representert ved den kvalitet i struktur og funksjon som ennå hersket i planeten Jordens økosystemer i menneskets naturhistoriske fase mer enn 50.000 år siden. Som vår beskrivelse av natur tjener vitenskapen økologi. Naturen slik den her forstås er et komplekst system av alle arter liv – mellom hvilke arten menneske er en – og det ikke-levende landskap (bestående av mineraler, væsker og gasser) i gjensidig, dynamisk likevekt. Ingen art kan ”stå utenfor naturen” – heller ikke mennesket. En hver levende organisme står i et komplekst, toveis forhold til andre medlemmer av arten, til medlemmer av alle andre arter i økosystemet og til den abiotiske matrise av elementer – habitatene.

Begrepet liv impliserer her det mangfold av adferdsmuligheter som er gitt ut fra en naturforståelse som er fremstilt over, under hensyntagen til den beskrivelse etologien gir om egenarten for menneskets adferd og normene om medansvar for naturen og selvrealisering for alt liv.

Liv betyr altså stimulering og engasjement av personligheten som hele – intellekt, følelser og kropp i samspillende hele. Liv betyr samvær uten konkurransemotiv, men med prestasjonsmotivet – opplevelsen av glede ved kvalitet i adferden – kvalitet her vurdert etter det grunnlag det deskriptive og normative system avfører (jfr. selvrealisering). Liv

betyr også adferd som er uavhengig av hjelpemidler som ødelegger eller reduserer følsomheten for opplevelse av naturen som et felt man selv er del av. Liv forutsetter at det ikke er et sett ”spilleregler” som beskriver all mulig og ønskelig adferd. De deskriptive og normative premisser danner til enhver tid referansesystemet for adferd og krever i hver ny situasjon aktiv prioritering og valg. Overskuddsliv betyr at friluftsliv er livsutfoldelse som ikke først og fremst er overlevingsaktivitet (arbeid for mat, klær, osv.).

5.3 De enkelte grener av friluftslivet

Vi kan etter dette dele de aktuelle landskapstyper for friluftsliv på våre breddegrader i:

- (a) vann og vassdrag (herunder hav)
- (b) skog og mark
- (c) fjell og vidde

Det mangfold av adferdsformer som er mulig på friluftslivets deskriptive og normative premisser lar seg ikke beskrive og klassifisere uttømmende. Det er verken ønskelig eller nødvendig. Men med bakgrunn i norsk tradisjon, er det mulig å illustrerende å stille opp et utvalg av hva vi kan betegne som noen grener av friluftslivet. Det dreier seg her om former for liv i natur som er karakteristiske for eksempel ved typiske kroppslige overlevingsferdigheter⁷⁹, typiske redskaper (ski, kajakk, osv.) eller karakteren av natur (elv, fjellvegg). Fordelt etter landskapstype kan følgende grener av friluftslivet nevnes:

- I. Vann og vassdrag
 - (a) svømming/dykking
 - (b) roing/padling
 - (c) elvepadling
 - (d) seiling
 - (e) fiske
- II. Skog og mark
 - (a) fottur
 - (b) skitur
 - (c) ridning
 - (d) jakt
- III. Fjell og vidde
 - (a) fottur
 - (b) brevandring
 - (c) klatring
 - (d) fjellskiløpning
 - (e) skibestigninger
 - (f) jakt

Under friluftsliv vil to eller flere grener ofte gli over i hverandre – for eksempel svømming/dykking og roing/padling eller seiling, fottur, brevandring og klatring, osv.

⁷⁹ Se note 65.

Fiske vil være forbundet med fottur eller roing/padling og/eller seiling, mens jakt vanskelig kan tenkes uten fottur og også kan kombineres med ridning, roing eller skitur/fjellskiløpning.

Grenseoppgangen mot (konkurrans-)idrett er grei ut fra vårt ”fastpunkt” om prestasjonsmotivering. Langrenn – også turløpene – skogsløp, orientering, roing, konkurransepaddling i elv, ridning, osv., faller utenfor vårt friluftslivsbegrep. En rekke andre ”aktiviteter”⁸⁰ som foregår utendørs kan heller ikke komme i betraktning som gren av friluftslivet på grunn av bruken av tekniske framkomstmidler som snøscooter, helikopter, småfly, motorsykkel, m.v.⁸¹.

Det trengs også en grenseoppgang innen grener av friluftslivet som (hittil) ikke assosieres formelt med konkurranse. Her er klatring et eksempel. På grunn av sin egenart har klatring fått stor publisitet. Denne publisitet har selvsagt vært ”stoff-orientert”. Sider ved klatringen med særlig publikumsappell er blitt understreket. ”Beseiringsaspektet” – disse dristige menn i de farlige fjell – er en slik side, konkurransemotivet et annet⁸². I klatremiljøene verden rundt finner man derfor klatring som helt ut representerer det vi legger i friluftsliv. Det gjaldt før England. I dag er det først og fremst i Skandinavia vi finner et betydelig innslag av klatring som friluftsliv. I Alpelandene, Japan og etter hvert England og USA er klatring ”sport”⁸³ – sterkt preget av eliter, statusspill (klatring på tid, soloklatring av stadig vanskeligere ruter, osv.), kommersialisering gjennom massemedia, utstyrskommersialisering, osv. Den mest utpregede bruk av klatring som konkurranse- og representasjonssport finner vi Østblokklandene. Her finnes en lignende organisering og bruk av idrett og klatring⁸⁴.

I stedet for å oppgi klatring som friluftslivsgren eller forsøke å slå gjennom på internasjonal basis med vårt syn på klatring, vil det være tjenlig å skille mellom klatring som friluftsliv og ”klatresport”, eventuelt ”sportsklatring”.

Den grenseoppgang vi her har gjennomført er ikke å forstå som noen rangordning av hva mennesker gjør i friluft. Ut fra vår forståelse og analyse av menneskets livssituasjon i dag er det imidlertid viktig å klargjøre hva vi forstår med friluftsliv som pedagogisk vei og alternativ livsformerfaring.

⁸⁰ Betegnelsen ”aktivitet” er typisk for den teknokratiske idretten, aktivitet for ytre motiverings skyld – treningsaktivitet for å vinne, TRIM for å styrke sin posisjon i yrke, osv. Betegnelsen gren har sammenheng med natur og bærer i seg assosiasjoner til indre motivering og til hele mennesket engasjert i handlingen.

⁸¹ Se note 78.

⁸² Faarlund, N.: Klatring – klatresport – sportsklatring. I: mestre fjellet 16/73 (1973). Se også Faarlund, N.: Nei til konkurranseklatring. I: mestre fjellet.

⁸³ Betegnelsen ”sport” kommer fra England. I dag har ordet på norsk klare assosiasjoner av konkurranse og brukes først og fremst om ”aktiviteter” som er preget av utstrakt hjelpemiddelbruk så som bilsport, båtsport, vannskisport, fallskjermssport, motorcross, m.v. Opprinnelig ble ordet brukt her i landet i sammenhenger som ”fiskesport”, ”fjellsport”, osv., altså om grener av friluftslivet.

⁸⁴ Ulykken på Trollryggen i Romsdalen sommeren 1973 skjedde med et slikt ”representasjonsslag”, jfr. Dagbladet 12.3.1974, s.1 (Farlig sirkus i Romsdalsfjella).

Jakt og fiske representerer for øvrig grener av friluftslivet som atskiller seg fra de øvrige nevnte. Vi har her med overlevingsaktivitet å gjøre, med direkte inngrep i økosystemet å gjøre i form av å utrydde medlemmer av andre arter som tilhører samfunnet av alle arter i ”rommet”. Vi støter her an mot våre deskriptive og normative premisser og må på prinsipiell basis gjøre oss opp en mening om hvorvidt jakt og fiske kan få plass mellom grenene av friluftslivet i den sammenheng vi her ser friluftsliv. Når det gjelder likevekten i økosystemet, kreves det at fiskeren og jegeren trer i rovdyrets sted og deltar i å opprettholde stabiliteten i økosystemet. Med andre ord må jegeren først og fremst ta de mindre sterke dyrene, slik at arten forblir overlevingsdyktig og i antall tilpasset betingelsene i det ”rommet” jakten foregår. Vår norm om medansvar kan således ansees oppfylt. Dog foregår det i dag lite jakt som fyller de krav som vi må sette til jakt som gren av friluftslivet.

Når det gjelder fiske, må de samme hensyn legges til grunn. Andre former for høsting i naturen – soppsamling, bærplukking, m.v. – kan sees som innhold i fottur, m.v. og diskvalifiserer ikke utøverens friluftsliv så lenge de samme overveininger legges til grunn som for jakt og fiske. Skal jakt og fiske kunne karakteriseres som friluftsliv må det dreie seg om overskuddsliv med respekt for selvrealiseringsnormen.

Slik vi her har definert friluftsliv, oppstår det ingen motsetninger mellom ”naturvern” og friluftsliv. Dette er et motsetningsforhold som ofte konstrueres i beslutningsprosessen eller av ”samfunnssektorer” som gjennom sine driftsformer bryter ned naturens kvalitet i økologisk forstand. Ett eksempel på dette er et arbeid over skogbruk, ”naturvern” og ”friluftsliv” der ”friluftsliv” defineres som ”fritidsaktivitet i naturmiljø”⁸⁵.

Finansdepartementet, som i sin spesialanalyse nr. 6 i Regjeringens langtidsprogram 1974-77 også har laget en definisjon av friluftsliv, må likeens gå til vern av natur mot friluftsliv⁸⁶. Definisjonen fra Finansdepartementet lyder:

”Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse.”

Vi har her i begge tilfelle en teknokulturforståelse av forholdet menneske – natur som resulterer i ”rekreasjons-friluftsliv”. Naturen er blitt ”rekreasjonsressurs” som forbrukes av ”konsumentene” ved deres ”TRIM i naturen”. Ved at ”forbrukerne” ikke har noe ”fastmerke” om medansvar, fører denne form for kunstig åndedrett til ”tilrettelegning” og ”forsøpling” så vel som forstyrrelse i de økosystemene det er størst ”etterspørsel” etter. På våre verdipremisser kan vi ikke godta motsetningsforholdet friluftsliv – ”naturvern” og heller ikke de refererte definisjoner av friluftsliv.

⁸⁵ Bergan, H., Enkerud, E., Fredriksen, J.M., og Haakenstad, H.: Skogbruk – naturvern – friluftsliv. I: Norsk Natur, 2/73, s. 44-48 (1973).

⁸⁶ Finansdepartementet: Spesialanalyse nr. 6. Friluftsliv. Særskilt vedlegg til St.meld. 71 for 1972/73.

6 Friluftsliv – emneområdet innhold

Ser vi på innholdet i friluftsliv ut fra noen av de grener som er referert foran, finner vi at kjernen er en eller flere basisferdigheter eller overlevingsferdigheter⁸⁷ som er nødvendig for overleving i det aktuelle landskapsrom til den aktuelle tid på året. Velger vi fottur i skog og mark som eksempel, er det den grunnleggende ferdigheten å ta seg frem i ulendt terreng med vekslende plantesamfunn (busker, trær, bregner, osv.) i varmt og tørt vær eller i regn og væte. Andre ferdigheter som aktualiseres, er evnen til å kle seg etter forholdene, til å skaffe ly og varme ved overnatting, til å finne veien, osv.

Selv om det altså finnes en rekke overlevingsaktiviteter som er felles for de forskjellige grener av friluftslivet, er det i praksis ofte lite fellesskap mellom utøvere av forskjellige grener. Innen noen grener finnes det mange og medlemsrike foreninger (for eksempel fottur/turistforeningene). Innen andre grener finnes det få og små, av og til ingen foreninger (for eksempel klatring, elvepadling). Like lite som det finnes bredt samarbeid og bevissthet om felles verdier og felles innhold i friluftsliv, like lite utviklet er en felles friluftslivslære som grunnlag for pedagogisk bruk av friluftslivet. Med vår definisjon av friluftsliv har vi imidlertid etablert et felles teorigrunnlag og gjennom vår videre diskusjon av innhold kommer vi også frem til et felles rotfeste for utøving av friluftsliv. Enten vi har med fjellskiløping, elvepadling, brevandring eller klatring å gjøre, kan vi dele innholdet i disse grenene inn etter samme mønster:

(a) **Friluftslivslære**

- deskriptive og normative premisser for den forståelse som ligger til grunn for vår definisjon av friluftsliv
- avledede normer for praktisk friluftsliv
- turvalg/tur etter evne.

(b) **Naturlære**

- kunnskap om og erfaring fra det landskap/farvann den aktuelle gren av friluftslivet drives i.

(c) **Mestring av grunnleggende ferdigheter**

- (gå, svømme, klatre, osv.) og aktuelle støtteferdigheter (orientering, førstehjelp, osv.) i forbindelse med bruk av slikt utstyr som hører inn under friluftsliv.

(d) **Opparbeidelse av fysisk og mentalt overskudd**

- for den aktuelle gren av friluftslivet (forbedring av yteevnen gjennom trening – fortrinnsvis i det aktuelle element).

Friluftslivslæren vil være felles for alle grener av friluftslivet. Først når vi kommer til Naturlære vil vi få en vektlegging av egenarten av de aktuelle landskapsrom for den grenen det gjelder. Mens fjellskiløperen vil være opptatt av snø, is på vann og vassdrag, vinterklima, m.v., vil elvepadleren konsentrere seg om hvordan vannet strømmer, hvordan nedbør i det aktuelle landskap virker på vannstand og farbarhet i elva, osv. Når vi kommer til grunnleggende ferdigheter/støtteferdigheter og den korresponderende bruk av redskap, blir imidlertid overlappingen mindre. Fiskeren konsentrerer seg om mark og

⁸⁷ Se note 65.

flue, om kasteferdighet og landing av fisk, mens brevandreren trener i bruk av stegjern og isøks, i sikringsmetoder og redning fra bresprekk. Men orientering, bekledning, osv. er ferdigheter som begge grener krever øving i. Den fysiske og mentale yteevnen som skal gi friluftslivsutøveren det nødvendige overskudd er også til dels egenartet for den enkelte gren. Klatring og svømming krever styrke og utholdenhet på forskjellige vis. Det mentale overskudd henter vi først og fremst ved å drive den aktuelle gren av friluftslivet under forskjellige forhold. Denne del av forberedelsene vil derfor falle forskjellig ut for de forskjellige grener.

Gjennom det praktiske vegledningsarbeidet innen friluftslivets grener på fjell og vidde har HØGFJELLSSKOLEN siden 1967 utprøvd et ”grunnprogram” for kursvirksomheten. Fra 1973 er dette ”grunnprogrammet” utformet som faginnhold for emneområdet friluftsliv⁸⁸ og kan formuleres slik:

Emneområdet friluftsliv

1. NATURLÆRE

1.1. Generell naturlære

Samspillet i naturen (1.1.1.)

Natur og menneske (1.1.2.)

1.2. Spesiell naturlære

Livssamfunn og Landskap/Farvann – opplevelseskvaliteter (1.2.1.)

Naturens krav i friluftsliv – Vær og Klima/osv. (1.2.2.)

2. FRILUFTSLIVSLÆRE

2.1 Generell friluftslivslære

Kultur- og Livsformer (2.1.1.)

Forståelsesformer/Økofilosofi/Økopolitikk (2.1.2.)

Opplevelsesformer og opplevelseskvaliteter (2.1.3.)

Friluftslivets egenart – Definisjon/Verdier/Grener/Innhold (2.1.4.)

Friluftslivets etikk – avledede normer (2.1.5.)

Turvalg etter evne/Subjektive farer (2.1.6.)

Friluftsliv i samfunnssammenheng (2.1.7.)

2.2. Spesiell friluftslivslære

Friluftslivsgeografi (2.2.1.)

Rutebeskrivelse og Vanskelighetsgradering (2.2.2.)

Turvalg – Krav/Forutsetninger i den enkelte gren (2.2.3.)

Turlære – Turplanlegning og Turpraksis (2.2.4.)

Treningslære (2.2.5.)

3. VEGLEDERLÆRE

3.1. Friluftsliv som alternativ livsformerfaring/pedagogisk vei

Friluftsliv som alternativ livsformerfaring (3.1.1.)

Friluftsliv som pedagogiske vei (3.1.2.)

Gruppearbeidsformen/Samhandling (3.1.3.)

Veglederpraksis i den enkelte gren (3.1.4.)

4. FERDIGHETS- OG UTSTYRSLÆRE

⁸⁸ Faarlund, N.: Emneområdet friluftsliv. I: HNA kurskatalog 1973 og 1974. HNA, Hemsedal, 1972 og 1973.

- 4.1. Generell ferdighets- og utstyrslære
 - Bekledning (4.1.1.)
 - Ernæring/Proviant og koking (4.1.2.)
 - Orientering (4.1.3.)
 - Leir og Bivuakk (4.1.4.)
- 4.2. Spesiell ferdighets- og utstyrslære for den enkelte gren
 - Spesiell ferdighet for den enkelte gren (4.2.1.)
 - Sikringsmetoder og Sikringsmidler (4.2.2.)
- 4.3. Kameratredning
 - Førstehjelp (4.3.1.)
 - Spesielle kameratredningsmetoder (4.3.2.)
- 4.4. Den offentlige redningstjeneste
 - Generelt om redningstjenesten (4.4.1.)
 - Redningsteknikk og organisering av redning innen den enkelte gren (4.4.2.)

6.1 Avledede normer – tur etter evne

Vår forståelse av natur som felt for friluftsliv utelukker alle former for tilrettelegning (opparbeidelse av veier, heiser, osv.). Merkede løyper, varding, osv., kan regnes som ”øvelsesfelt” for friluftsliv og bør ikke avvises. I Norge bør imidlertid ingen utvidelse av vardenett skje. Bare i Sør-Norge har vi over 1000 dagsmarsjer å velge mellom. Å være i naturen – å leve i naturen – slik vi forstår det i friluftsliv, betyr at man er underlagt de krefter som råder i det aktuelle landskapsrommet. Man må kunne ta seg frem, finne veien, unngå livstruende situasjoner, osv. Vår norm om medansvar pålegger oss å gjøre vårt beste for å unngå skader av alle slag. På hvilken måte skal vi leve opp til vårt ansvar, samtidig som vi unngår enhver tilrettelegning av naturen? Ledet av vår norm om medansvar og selvrealisering, må løsningen bestå i å velge tur etter evne.⁸⁹

Enhver tur bør derfor begynne med turvalget. Det krever at vi undersøker de krav det aktuelle turområdet/den aktuelle turen/det aktuelle vegvalget vil stille til oss. Opp mot disse kravene stiller vi så våre forutsetninger. Vår avledede norm nr. 1 – vår friluftsvsregel – blir å velge tur etter evne slik at våre forutsetninger til enhver tid og på ethvert sted er bedre enn de aktuelle krav.

(a) Krav

Kravene avhenger av:

- (i) turområdets/farvannets geografiske beliggenhet
- (ii) høyde over havet
- (iii) lendeforhold/farvann

Kravene varierer med tilstanden:

- (i) tiden (årstiden/tiden på døgnet)
- (ii) vær-/føreforhold

⁸⁹ Faalrund, N.: En fjellregel – velg tur etter evne. I: mestre fjellet, 3-4/1971, s. 22-23.

(b) Forutsetninger

Gruppens/egne forutsetninger avhenger av:

(i) Kunnskap/erfaring/vurderingsevne med hensyn på det aktuelle turområde/farvann.

(ii) Ferdighet/utstyr

(iii) Yteevne (fysisk og psykisk)

Forutsetningene endrer seg med tilstanden:

(i) helsetilstanden

(ii) treningstilstand

(iii) ”dagsform”/skader

Turvalg

Avveining av krav mot forutsetninger munner ut i valg av turområde (geografisk beliggenhet, m.v.) og av dagstur/dagsetappe. For å sikre seg at man holder seg innenfor sin yteevne, bør selv den meget erfarne gi seg tid til turplanleggingen.

Når vi velger tur, opplever vi den samme konflikten som Nansen diskuterer i ”Eventyrlyst”: ”Herr Uansvarlig” ønsker å gi seg i kast med de mest spennende og halsbrekkende prosjekter. Mot ham kjemper ansvarsbevisstheten – hensynet til de nærmeste, til venner og til andre som driver friluftsliv. Hvordan skal vi få mest mulig ut av turen i form av spenning, naturopplevelse, utfordring til vår evne til å tåle og greie oss ut av krevende situasjoner? Som sagt ved å velge tur etter evne. Denne avgjørende og grunnleggende turregel nekter oss ikke muligheten til å gå en tur selv om vi er alene, om vi har dårlig trening, om værmeldingen er ugunstig, om vi har ufullkomment utstyr. Denne regelen sier oss at vi må velge turen deretter, at vi må snu om kravene øker utover våre forutsetninger, eller velge et alternativ der våre dalende forutsetninger ennå gir det nødvendige overskudd. Det må vel og merke aldri bli vissheten om at det finnes en effektiv fjellredningstjeneste som er vår ”sikkerhetsmargin”: Fjellredning er en meget krevende oppgave og redningsmannskapene må arbeide under de samme ugunstige vær- og føreforhold som den eller de som ikke kan hjelpe seg selv. Det vil normalt ta lang tid før unnsetningen kommer.

Turplanlegging

Tur etter evne krever at gruppen/den enkelte gjennomgår:

(i) vegvalg med alternativ – tidsplan bygget på strekning/stigning/fall og orienteringsplan etter lende/farvann, vær, føre, etc.

(ii) mulige endringer i krav/forutsetninger og dertil hørende vegvalg.

(iii) beredskap for uhell (hjelpeutstyr/varsling)

6.2 Avveining av evner mot krav

Flere faktorer kan gripe forstyrrende inn i avveiningen av egne/gruppens forutsetninger mot miljøkravene. Vi har med subjektive farer å gjøre, vurderingssvikt, som kan føres tilbake til:

- (a) Sviktende kunnskap/erfaring kan føre til optimistisk eller direkte feilaktig vurdering av en kritisk situasjon

- (b) Indisponerthet, sykdom, søvnmangel, belastningen overskrider den fysiske og psykiske yteevnen.
- (c) Ærgjerrighet – offensiv (ønsker å skape seg en posisjon) – defensiv (ønsker å forsvare en posisjon) – situasjonsbetinget utfordring (i miljøet, i gruppen)
- (d) Frykt og angst, frykt har et objekt, for eksempel en bratt utforkjøring, angst kan ikke uten videre tilbakeføres til et objekt.

Frykt og angst gir høyt spenningsnivå og kan best motvirkes ved en detaljert gjennomgåelse av den turen man ønsker. En langsom opptrapning til større miljøkrav, gir også den riktige fortrolighet med fjellet. Dermed reduseres angstspenningen.

For en detaljert gjennomgåelse av friluftslivets innhold innen en enkelt gren vises til boken Fjellskiløping⁹⁰.

⁹⁰ Den norske skiskole (red.): Norsk skiinstruksjon, III Fjellskiløping, Foreningen til Skiidrettens Fremme/Barnas Skifond/Landsrådet for skoleidrett, Oslo 1973.

7 Om vegledning i friluftsliv – pedagogisk del

Veglederens arbeid består i å gjøre friluftsliv til overskuddsliv i natur der begrepene liv og natur går tilbake på vår presisering foran. Dette arbeidet forutsetter en klar forestilling om hva som ligger i natur. En beskrivelsesform som vi legger til grunn for denne forståelse er vitenskapen økologi. Økologien beskriver systemegenskaper ved naturen og hvile tilstander som er ”naturlige”. Selvsagt kan natur i slike tilstander beskrives på annen måte og fortsatt være i overensstemmelse med vår forståelse – for eksempel gjennom prosa, dikt, bildende kunst, m.v. Et mangfold av beskrivelsesformer er ønskelig og danner bakgrunn for et mangfold av forståelsesformer innenfor vår verdiramme. Opplevelse av natur og liv i natur har ikke bare dimensjonen intellektuell forståelse. Det er det samspillende hele av intellekt – følelses- og kroppsforståelse vi streber etter. Beskrivelse langs den intellektuelle dimensjonen – for eksempel vitenskapen økologi – er viktig for å kunne gjennomføre en analyse av verdier. Men verdiene er ikke alene forankret i intellektuell forståelse. Opplevelser på det kroppslige/følelsesmessige ”plan” spiller en viktig rolle i verdidannelsen.

Filosofen Spinoza peker på affektkreftene ”følelseskreftene” som drivende krefter for selvrealisering⁹¹. Kvaliteten av ens selvrealisering avhenger av i hvilken grad affektkreftene mestres og rettes mot liv etter erkjente verdier.

Vår analyse av teknokulturens verdier i relasjon til friluftslivets verdier viser en klar kollisjonskurs. I veglederarbeidet er det viktig å ha dette klart for seg. Flertallet av deltakere i kurs, turer, m.v. vil ubevisst være programmert med beherskerholdning til natur og med et mer eller mindre sterkt utviklet konkurransemotiv. Dersom veglederen i det innhold, den metodikk, de hjelpemidler, osv., som trekkes inn i arbeidet med friluftsliv ikke er seg dette bevisst, vil det skje en medsløpning av verdier. Resultatet vil bli adferd som ikke tilfredsstillende vårt krav til friluftsliv. Omvendt må den form for friluftsliv som gruppen driver gis et innhold, metodikk, m.v., som aktualiserer friluftslivets verdier og som etter en innledende fase som først og fremst rommer opplevelse, ledsages av faser der refleksjon over friluftslivets egenart og verdier trer sterkere og sterkere frem etter som tiden går.

Normen om medansvar for naturen må således aktualiseres ved liv i naturen av slik karakter og mangfold at naturens egenart formidles til den enkelte deltaker. Økologisk teori alene kan bare i enkelte tilfeller gi feste for denne normen⁹². Hovedsaken må være liv i natur. Normen om selvrealisering innen rammen av hensynet til medansvar for naturen, krever mangfoldighet i former for liv i natur. Det gjelder arten av natur (vann og vassdrag, skog og mark, osv.), karakteren av liv i natur (forskjellige grener av friluftslivet), forholdene for liv i natur (klimate, vær, føre), osv. I grupper som er heterogene med hensyn på det enkelte medlems forutsetninger (ferdighet, erfaring, kreativ evne, menneskelige egenskaper, osv.) vil selvrealisering på basis av prestasjonsmotivering kunne skje fremfor konkurransemotivering. Den praksis som

⁹¹ Næss, A.: Rolwaling-seminaret 1971, upublisert. Se også Spinozas Ethik.

⁹² Jfr. for eksempel bedrifter som Norsk Hydro og Årdal og Sunndal Verk med sine ”miljøvern-avdelinger” og den fourensning av jord, vann og luft som likevel finner sted.

veglederen følger, bør således være preget av disse verdiene. Enhver bruk av konkurranseformer som motivering støter an mot vårt verdsett. I stedet gjelder det for veglederen så langt den aktuelle grenen av friluftslivet tillater det og gruppens forutsetningstrinn gjør det mulig, å legge opp til samhandling. Det enkelte medlem av gruppen vil ha vekslende kunnskap, erfaring og ferdighet i den aktuelle gren – spesielt i de ferdigheter som man umiddelbart forbinder med grenen – fjellskiløpning og skiferdighet, elvepadling og padleferdighet. Men i løpet av en tur vil et mangfold av andre forutsetninger kunne komme gruppen til gode. Ved at hver enkelt bidrar til gruppens arbeid, kan det skape gjensidig respekt og verdsettelse som ikke er begrenset til kilometer/minutter i forbindelse med en enkelt ferdighet.

Konkurransomotivering og konkurranseevne har høy status i teknokulturen. Innen vår kulturkrets finner vi konkurranse mellom kolleger, mellom elever og studenter, mellom institusjoner, mellom bedrifter osv. De frie krefters spill hevdes å fremme ”mangfold”. Det er imidlertid en vesensforskjell mellom pluralisme – slik den prekes i liberalismen – og mangfold – slik den forstås i økologisk sammenheng. I økosystemene er det en kompleks vev av liv og livsrom i toveis samspill og samliv etter økologiens lover. Dette samspill og samliv fører til mer og mer sammensatte og livssterke samfunn. De ”frie krefters spill” derimot fører til nedkjemping av mangfoldet og mot et stadig mer forenklet og standardisert samfunn der monokulturen (korndyrking i jordbruket, storflatedriften i skogbruket, enebedrifter i utkantstrøk/Årdal, Sunndal, Mo, etc., drabantbyer, m.v.) dominerer. Og monokulturen er riktignok produktiv, men den er uhyre sårbar⁹³.

Forestillingen om at konkurranse mellom mennesker har verdi og at seierherren er beundringsverdig, mens taperne er underlegne og mindreverdige (gull er seier, sølv er nederlag/slagordet i moderne idrett) sto sentralt i en annen ideologi - nazismen⁹⁴.

De praktiske følger av nazismen under Hitler er kjent, og Hitler er død. Men som Ofstad påpeker i sin avhandling er ikke nazismens verdier døde.

Bruker vi naturvitenskapene på naturvitenskapens premisser i vegledning i friluftsliv er vi med å utdype holdningen til naturen som noe utenfor oss selv⁹⁵. Gjennom naturvitenskapelig forståelse blir vi i stand til å ”beherske” naturen og ”beseire” fjell eller elver. I friluftsliv er vi ikke interessert i ”meteorologi”, ”glaciologi”, ”hydrologi”, osv. Vi er interessert i vær og klima, brelære og elvelære/is på vann og vassdrag, osv. Det må være vårt liv i naturen som får oss til å hente kunnskap om fenomener og forhold som vi ikke greier å få oversikt over på egenhånd. Vi må gå inn i vitenskapene på våre premisser og hente ut den kunnskap som kan utvide vår forståelse uten at vi får en medsleping av verdier. En annen sak er at den vektlegning som vi til enhver tid finner i vitenskapene ofte passer lite overens med våre behov. Det vil alltid være moteområder i enhver

⁹³ Murray, B.G.: What Ecologists can teach Economists. Dialogue, 6, (1973), s. 42-50. Se også Næss og Kvaløy.

⁹⁴ Ofstad, H.: Vår forakt for svakhet. Pax., Oslo 1971.

⁹⁵ Bjørndal, B. og Lieberg, S.: Innføring i miljøprosjektets didaktikk, Rapport nr. 6. Utvalget for Miljølære i Grunnskolen. Pedagogisk Forskningsinstitutt, Oslo 1972.

vitenskap og områder som samfunnet trenger kunnskap på og som det derfor blir godt om forskningsmidler til. Friluftslivet vil ofte ligge på kollisjonskurs med disse ønskene.

Når det blir snakk om integrasjon mellom emneområdet friluftsliv og fag i skolen er det grunn til å være på vakt. På våre premisser er det således lite å hente i ”Miljølæreprosjektet”⁹⁶. I målsetningen heter det bl.a.:

6. Høste erfaringer ved anvendelse av pedagogisk systemtenkning i førproduisert undervisning.

Dette gjelder altså miljølære der i følge kapittelet Kort orientering om prosjektet ”naturvernproblemer, vurderinger av naturverdier og naturetikk vil (således) være sentrale temaer i de forskjellige relevante sammenhenger”. Hva slags forståelse som skal legges til grunn for ”vurdering av naturverdier” er aldri satt under diskusjon. Vi har imidlertid ikke vansker med å kjenne oss igjen når det i målsetningen snakkes om ”konstruksjon”, ”førproduisert undervisning”, ”materiellmetodesystem”, osv. Det legges således vekt på: ”observere, klassifisere, kommunisere, måle, predikere, dra konklusjoner, definere, eksperimentere, analysere, generalisere, vurdere o.fl.”. Pillen som dette skal inn med er trukket over med en sukkerglasur av motiveringsmobiliserende agenter i form av ”en undervisning som vil støtte en utvikling av de skapende, dynamiske og ”utforskede”, individuelle krefter i mennesket.”

Når naturvitenskapelige arbeider åpner muligheter for å drive friluftsliv i lokkende områder er det også grunn til å se på betingelsene. Den bruk av breinteresserte og kvalifiserte som Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen har gjort i et tiår nå – ”bremåling” – har foregått på teknokulturens premisser. Måling av temperatur/vind/nedbør (skaffe data til å beherske natur – kraftverk), bruk av tekniske fremkomstmidler (snøscooter, helikopter, fly), bebyggelse i villmarksområder, osv., er i strid med friluftslivets verdisyn.

7.1 Mer om metode

Like mye som innholdet i undervisningen i friluftsliv er verdidannende, like mye er den pedagogiske metode med å skape holdfastpunkter og forståelse hos elevene. Derfor kan vi ikke nøye oss med å overføre kjente, pedagogiske metoder uten å analysere dem og skille ut arbeidsformer som undergraver formidlingen av friluftsliv som overskuddsliv i naturen. I denne omgangen må vi imidlertid nøye oss med en punktvis oppstilling av aktuelle prinsipper og arbeidsformer:

- (a) Friluftslivets første pedagogiske prinsipp må være at vegledning i friluftsliv foregår i natur. Her bør den nære natur sett ut fra deltakernes hjemsted være introduksjonen. Videre bør den karakteristiske type natur for lokalsamfunnet (fjorden i fiskeværet, skogen i skogsbygda, osv.) brukes før andre typer natur oppsøkes.

⁹⁶ Se note 95

- (b) Kravene som det aktuelle friluftslivsområdet stiller, må være tilpasset deltakernes forutsetninger. I startfasen må slike være- og føreforhold velges som deltakerne er fortrolig med. Kravene bør være stimulerende, men ikke truende slik at de fremkaller ren flukt- eller kamp-/beseiringsholdning.
- (c) Kravene som er karakteristisk for den natur man lever i bør aktualisere ferdigheter som er typiske for den angjeldende gren av friluftslivet i en rekkefølge og progresjon som er tilpasset deltakernes forutsetninger. En introduksjon til friluftsliv bør derfor ha følgende karakter:
1. lære deltakerne å ta seg frem i det aktuelle området/farvann (er asfalten det vante ”turlende”, er vei uten fast dekke i sol, så regn, en aktuell progresjon – så sti og endelig fritt i lendet)/(lignende progresjon for vann)
 2. lære deltakerne å te seg og kle seg i det aktuelle området/farvann (vekslende tilstand/vær/føre/etc.)
 3. lære deltakerne å bruke redskap (nødvendig/tilstrekkelig for sikkerhet/trivsel, så vel som lære deltakerne å lage redskaper og til å ta vare på dem.)
 4. lære deltakerne å finne veien (orientering, turplanlegning)
 5. lære deltakerne å hjelpe hverandre (kameratredning, førstehjelp)
 6. lære deltakerne å greie seg på overnattingsturer (leir/bivuakk, mat/drikke og koking m.v.)
 7. lære deltakerne å arbeide gruppevis
 8. ta opp til refleksjon/samtale/erfaringsutveksling opplevelser i naturen og knytte dette til kunnskap om samspillet i naturen
 9. drøfte økolivsformer
- (d) Deltakerne bør oppmuntres til deltakelse og medansvar. Det vil si at gruppevis gis deltakerne mest mulig utfoldelsesmulighet i retning av å sanse naturen og øve opp slik ferdighet som veglederen til enhver tid søker aktualisert. Det er gruppen ved dens deltakere som skal finne frem til løsninger og praksis, veglederen kommer først til som ”instruktør” hvis dette er (tvingende) nødvendig (tidsnød, fare, osv.).
- (e) Gruppen bør derfor være selvstyrt med veglederen som en av gruppens medlemmer. Gruppen starter en tur med turvalg innenfor et område som veglederen har funnet frem til som et ledd i den ”problemtrapp” som gruppen skal opp. Gruppen går gjennom de krav som de aktuelle vegvalg stiller og vurderer sine egne forutsetninger. Dette arbeidet fører gruppen inn på orienteringsproblemer, bekledning, utstyr av forskjellige slag. Disse spørsmål bør gruppen ta stilling til selv, eventuelt etter råd fra veglederen. Under turen får gruppen svar på hvorvidt dens valg var hensiktsmessige ved de rådende forhold. Dette vil også gjøre gruppen klar over at det skjer forandringer i kravene og også i gruppens forutsetninger.
- (f) Gruppens sammensetning bør være hetereogen slik at det innenfor gruppen er samlet størst mulig mangfold av forutsetninger. Dermed vil ethvert medlem bli

trukket inn i gruppens arbeid og får betydning for gruppens arbeid. Det gjelder ferdigheter, erfaring og kunnskap, så vel som andre personlige egenskaper av kreativ eller annen menneskelig karakter. Å realisere et størst mulig mangfold av samhandling i gruppen bør være et mål. Gjennom dette mangfold blir livet i gruppen rikere og den gjensidige verdsettelse kan skje over et bredt spektrum.

Den ”lærer” som anvender den metodikk vi har skissert omrisset av her, vil vi betegne som vegleder. Denne lærer-rollen har mye til felles med opprinnelige læreformer som preger artenes overføring av adferdsmønstre for overleving, (jfr den økologisk/etologiske analyse foran). Vi arbeider innenfor en tradisjon med skolen som overlevingsinstitusjon⁹⁷ i motsetning til skolen som undergangsinstitusjon i teknokulturen.

Friluftsliv som pedagogisk vei skal da søke å skape den best mulige kvalitet i utøvelsen av friluftslivet på de deskriptive og normative premisser som vi har slått fast. Det krever en skolering hos veglederen som omfatter helhetssyn på friluftsliv, praktisk dyktighet i friluftsliv og metodisk skolering. Vår metodikk må etter dette unngå en tredeling i denne prosessen. Dette kan skje ved at vektlegningen av de forskjellige elementene endrer seg med tiden. Fra en innledende periode med praktisk ferdighet som fordypning, trekkes helhetssyn på friluftsliv – friluftslivslære og naturlære – inn i fokus. Til slutt skyves tyngdepunktet mot de metodiske spørsmål. Dette kan gjøres ved at deltakerne bevisstgjør seg den metode de selv har arbeidet innenfor i de foregående faser og så ut fra egen erfaring, med kravet til kvalitet i de ferdighetsmessige og helhetlige arbeider seg gjennom aktuelle problemer og utprøver sine løsninger i valgte grupper.

7.2 Gruppearbeidsformen

Styreformen i gruppene bør sikte mot størst mulig engasjement og initiativ hos den enkelte deltaker. Erfaringen viser at vi bør gå inn for en mest mulig tilpassningsdyktig styringsform som endrer seg med:

(a) Gruppen

En vel kvalifisert gruppe der alle har de samme forutsetninger trenger ingen leder som tar beslutningene for den. En gruppe som er i opplærings situasjon bør imidlertid være sammensatt av medlemmer med forskjellige forutsetninger (kunnskap, erfaring, ferdighet, kondisjon) og må derfor ha en form for styring.

(b) Situasjonen

I friluftsliv kan situasjonen skifte raskt fra sol og stille til vind og nedbør, eller fra løftet stemning til alvor og tidsnød (uhell).

Vi kan skissere en gruppeorientert styringsform for friluftsliv slik:

⁹⁷ Jfr. upubliserte foredrag ved bl.a. Elverum og Eik lærerskoler og ved distriktshøgskolene i Møre og Romsdal og Hedemark/Oppland v/Nils Faarlund 1973.

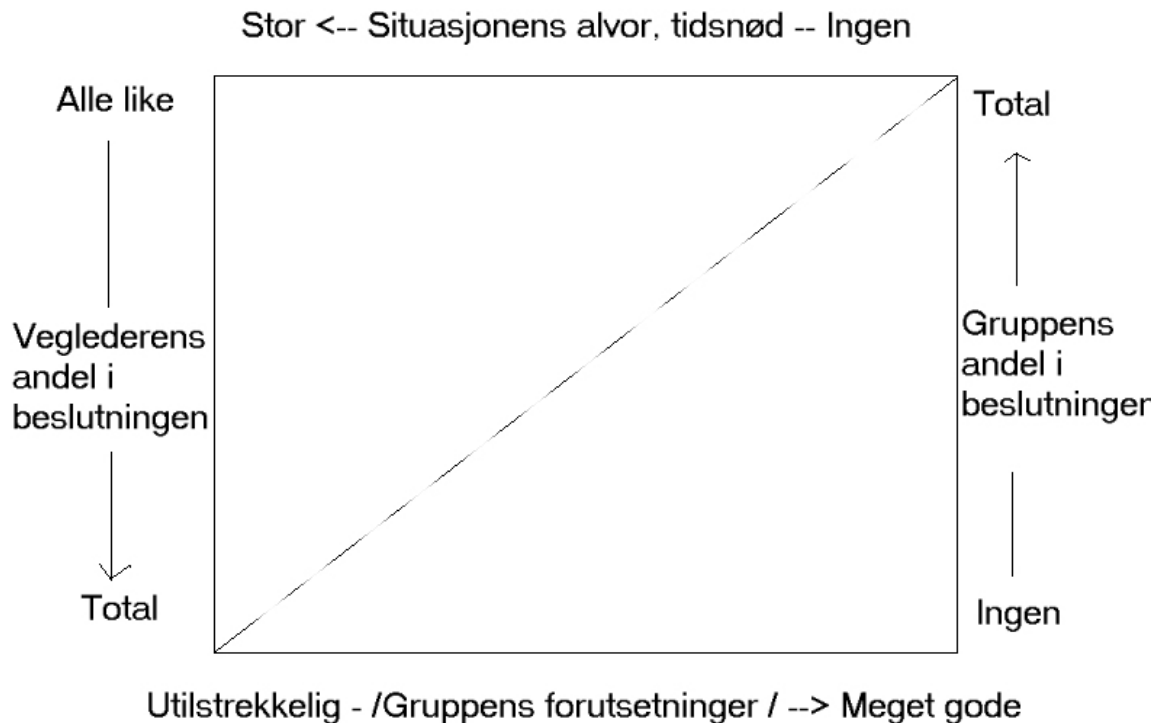

Figure 1 Gruppestyring avhengig av gruppens forutsetninger og situasjonens alvor (Faarlund 1973).

Hva vil dette så si i de forskjellige faser av en tur?

(a) **Turvalg og turplanlegging**

Her bør alle medlemmene i gruppen delta aktivt med ønsker og vurderinger. En utpekt eller valgt tillitsmann vil her spille ordstyrerens rolle samtidig som han/hun imidlertid ved egen eller mer kvalifisert hjelp (veglederen) sorterer ut argument og forslag som bryter med prinsippene for turvalg. Veglederen har ansvaret for at gruppen utarbeider en realistisk plan med alternative veivalg med hensyn til tilstandsforandringer. Turplanen bør være skriftlig i opplæringsfasen.

(b) **Turen**

Gruppen skal ha god kjennskap til turplanen og det utstyret som skal med. Deltakerne bør uten videre inngrep fra veglederen møte frem til avtalt tid for start (og samarbeide om opplasting hvis det er nødvendig med transport). Deltakerne bør få så stor personlig frihet som mulig (smøring, veivalg ved utforkjøring, osv.). Veglederen bør dog arbeide med å skape fellesskap (felles lunsjplass, samme veivalg, m.v.) og der hensynet til sikkerheten krever det gi regler (ved fjellskiløining for eksempel god skiløper som "stopper" foran under utforkjøring, tett sammen i usiktbart vær, kontroll med hverandre ved forfrysningsfare, osv.). Generelt bør veglederens funksjon begrense seg til å minne om turplanen og

fremlegge til avgjørelse (forslag til løsning!) situasjoner som oppstår underveis ("Her var det fint!" – "La oss bli!", "Den toppen greier vi raskt!" og lignende). Veglederen bør øves i å kontrollere at alt og alle er med.

(c) Etter turen

Turen er først slutt når alle deltakerne og alt utstyret er tilbake. Det svekker gruppens samhold om den/de sterkeste drar i forveien. Etter at utstyret er ettersatt, etter skifting og måltid, bør gruppen samles til gjennomgåelse og oppsummering. Turplanen sammenlignes med den gjennomførte turen. Vurderinger av tid, føre, belastning, vanskelighetsgrad, utstyr, osv. bør nå analyseres. Tillitsmannens arbeid og gruppens adferd bør belyses fra begge hold. Veglederen bør gi sin positive og om nødvendige negative kritikk og kommentere eller gi kort innføring i kunnskap og ferdigheter som ble aktualisert under og etter turen.

Veglederens rolle

Friluftslivets egenart gjør at verken en sterkt lederorientert form eller en "la-skure" innstilling bør dominere hos veglederen. Vi kan dele inn veglederens arbeid i tre funksjoner:

(a) Oppgavefunksjonen

I videste forstand består oppgaven i å formidle liv-i-natur-forståelsen av friluftsliv. Mer spesielt gjelder det å formidle tur-etter-evne holdningen og den kunnskap og ferdighet som skal til for en realistisk vurdering av krav og egne forutsetninger.

(b) Gruppefunksjonen

Selv om friluftsliv mye er den enkeltes forhold til naturen, har også fellesskap mye å gi. Opplærings situasjonen gjør det også nødvendig å arbeide i grupper. Det gjelder å skape lagånd og positive bånd mellom deltakerne. Samhandling er et sterkt middel i seg selv. Jo høyere kvalitet i gruppens handlinger, jo større grunn til tilfredsstillelse. I heterogene grupper vil den enkeltes kvaliteter komme til sin rett og verdsettes etter hvordan de kommer gruppen til gode.

(c) Hensynet til den enkeltes behov

Enhver deltaker i gruppen har sine personlige ønsker og behov. Primærbehovet som må ha vår høyeste prioritering er den enkeltes sikkerhet. Når det gjelder mat, klær, ly og varme er dette også fundamentale behov som den enkelte må oppmuntres/læres til selv å gjøre en innsats for. Deltakerne bør få anledning til å oppleve "trivselsterskelen" – de forhold at de må ta i og tåle ubehag for å få det godt (ta på klær selv om det er surt, være fysisk aktive/knebøyninger/floke for å holde varme, koke selv om man blir kald på fingrene, osv.). Deltakerne bør påvirkes til å føle solidaritet til gruppen slik at de ikke fremmer sine personlige krav på bekostning av de andre (oppgave-, gruppefunksjonen).

De tre funksjoner må pleies, slik at ingen blir vesentlig skadelidende. Funksjonene griper i hverandre. Feil i en funksjon går ut over den andre.

7.3 Elementer av en metodikk (eksempel fra fjellskiløpning)⁹⁸

Kjernen i friluftslivets forskjellige grener er opplevelsen. En opplevelse som engasjerer kropp, følelser og intellekt integrert. Introduksjon til friluftsliv må derfor først og fremst foregå i de rette element. For fjellskiløpning er det fjell og vidde. Veglederens problem blir da:

(a) Valg av turområde

Turområdet må velges etter deltakernes forutsetninger. Turene bør ha en vaskelighetsgrad som vokser i takt med styrking av ferdighet og kunnskap. Fortrinnsvis bør den nære natur brukes til kurs- og turvirksomhet.

(b) Motivering for og overføring av ferdighet og kunnskap

Turområdet bør motivere for tur og samtidig skape behov for innlæring av kunnskaper og ferdigheter.

(c) Sammensetning og styring av grupper

Opplæringen må nødvendigvis foregå i grupper. Gruppene bør være heterogene (ulikt kunnskaps- og ferdighetsnivå) og ikke være for store (7-8). Gruppene bør snarest gjøres selvstyrte i planlegning og gjennomføring av turer. En vegleder bør følge hver gruppe som medlem av gruppen. Veglederen kommer først til med rettleiding og styring av gruppen (via den valgte/utpekte tillitsmann) når gruppen ikke lenger kan hjelpe seg selv eller ikke vurderer situasjonen realistisk.

7.4 Krav til veglederen

Med utgangspunkt i fjellskiløpning kan følgende krav formuleres for en vegleder som skal kunne arbeide etter den skisserte metodikk:

(a) Kunnskaper og ferdigheter i fjellskiløpning

Hovedsaken er å forstå prinsippene og praktisere dem (gi et godt øvingsbilde) så vel som å kunne vurdere egne/gruppens forutsetninger realistisk mot aktuelle krav.

(b) Personlige egenskaper/karaktertrekk

I voksen alder er det ikke mye vi kan gjøre med våre karaktertrekk. Men vi kan dempe uheldige trekk og fremme trekk som er positive i vår sammenheng:

(i) ansvarsbevissthet, sosial holdning

solidaritet, uegennyttighet, takt, selvkontroll, selvkritikk, entusiasme

(ii) ”offensive trekk”

initiativ, vilje, utholdenhet, beslutsomhet.

⁹⁸ Se note 90

Særlig akt må gis på avveiningen av krav mot forutsetninger (subjektive farer).

(c) Personlige egenskaper/yteevne

Betydningen av å ha overskudd fysisk og psykisk kan ikke understrekes nok. Den trening man driver bør innbefatte opptrapning i krav etter som egne forutsetninger styrkes. Den trivsel og turglede man føler, er en god målestøkk for at man gjør turer etter evne.

(i) fysisk yteevne

evnen til å tåle slit over lange tidsrom er viktig

(ii) psykisk yteevne

evnen til å tåle påkjenninger og trives under harde naturforhold er viktig. Det er en samspillsvirkning mellom psykisk og fysisk yteevne.

(d) Lederferdigheter

Ut over ”fagkunnskapen” i fjellskiløpning bør veglederen ha:

(i) ferdighet i instruksjon

(ii) ferdighet i ledelse og føring

(iii) planlegningstrening

I tillegg er det ønskelig at han/hun har ferdigheter i forbindelse med samband, transport, osv.

Veglederen må ha som regel at hensynet til Oppgavefunksjonen, Gruppen og Det enkelte medlems behov går foran private ønsker (komfort, veivalg, m.v.).

(e) Faginnhold

Undervisningen bør først og fremst ha som mål å formidle prinsipper og på et generelt grunnlag bygge på reproduserbar erfaring. ”Patentløsninger” bør ikke få dominere. Undervisningen bør ikke ta sikte på å utdanne spesialister, men generalister som kan sette den aktuelle gren av friluftslivet inn i en større sammenheng.

(f) Veglederen og virkemidlene

Veglederen har selvsagt ansvaret for deltakerne. Han/hun bør imidlertid spille initiativet over på deltakerne så snart som råd. Dermed vil deltakerne så vel i gruppeposisjon som i tillitsmannsposisjon lettere forstå nødvendigheten av en omhyggelig planlegning og gjennomføring av turene. Veglederen bør ikke overspille sin rolle som tøff og allvitende, men begrense seg til en opptreden som gir gruppen den nødvendige tillit. Konkurransen mellom den enkelte deltaker eller mellom grupper bør ikke brukes som pedagogisk virkemiddel. Det bør heller ikke legges opp til en rangering av forskjellige grener av friluftslivet eller varianter innen grener.

(g) Utstyr og hjelpemidler

Veglederen bør velge sitt utstyr slik at det representerer de prinsipper som læres

bort. Man bør begrense seg til nødvendig utstyr som er tilgjengelig for en rimelig pris eller som er selvlaget. Bruk av transportmidler bør begrenses til et absolutt minimum. Lendegående kjøretøyer bør for en hver pris unngås (kan bare komme på tale til redningsformål).

(h) Progresjonen

Progresjonen må forsøke å ta hensyn til den nødvendige utfordring, samtidig som nye krav først slippes til når de nødvendige forutsetninger er for hånden.

(i) Prioritering av ferdigheter og kunnskaper

Prinsippene for turvalg og turplanlegning sammen med forslag til arbeidsform i gruppene må komme først. Når det gjelder ferdighet må gruppene bli selvhjulpne så raskt som mulig. Førstehjelp og kameratredning må derfor øves allerede fra første dag. Friluftslivets teori og verdier i friluftslivet må komme med i avslutningen av kurser.

Som oppsummering vil vi understreke følgende:

1. Undervisningens mål og deltakernes forutsetninger må være kjent.
2. Øvingsbilde og holdning er like viktig som egenferdighet i enkelte disipliner eller kunnskapsmengden innen enkeltemner.
3. Det må skje en kontinuerlig observasjon av gruppens virksomhet og tilbakekobling med positiv og negativ kritikk ved passende anledninger.
4. Gruppens virksomhet må om nødvendig styres via tillitsmannen etter mål for undervisningen og ramme for gjennomføringen.
5. Når tillitsmannens/gruppens forutsetninger ikke lenger strekker til (ikke realistisk vurdering av situasjonen, osv.), overtal veglederen ledelsen.
6. I siste instans har veglederen ansvaret for gruppens sikkerhet og må derfor holde øye med at alle er med, at alle er vel og holde rede på hvor gruppen er (dersom gruppen har orienteringsproblemer).

8 Veglederutdannelse

I den raske utvikling vi er vitne til i ”friluftslivstilbudet” i Norge i dag melder spørsmålet seg om de som driver disse ”tilbudene” bør ha særlige forutsetninger. Er en vellykket konkurranseløper på ski uten videre en dyktig vegleder i fjellskiløpning, en konkurransepadler automatisk en egnet vegleder i elevenpadling, en olympiaseiler den selvsagte vegleder i friluftslivsgrenen seiling, osv.? Eller kan man være med på at en kroppsvingslærer med introduksjonskurs i en eller flere grener av friluftslivet er velkvalifisert som vegleder i disse grenene?

Når vi skal ta stilling til slike spørsmål er det igjen aktuelt å gå tilbake til definisjon, metode og innhold i friluftsliv. En vegleder i en gren av friluftslivet må mestre et kompleks av ferdigheter. En vegleder i friluftsliv tilsvarende flere. I fjellskiløpning er det ikke nok å være en dyktig og utholdende skiløper i preparerte spor. Ferdigheter som orientering, bivuakking, proviantering og koking, bekledning, osv. inngår, sammen med kunnskap om det aktuelle friluftslivsmiljø så som klima, vær, snø, m.v. Kunnskaper alene er også til liten hjelp uten at de settes i forhold til erfaring, dvs. langvarig turliv så lenge dette ikke gir seg utslag i en praksis som aktualiserer de verdier som ligger i friluftsliv ut fra definisjonen overskuddsliv i naturen.

Å bli vel kvalifisert som vegleder i friluftsliv er således en langvarig prosess. Hittil er det ingen formell undervisningsprosess som automatisk leder frem til forutsetninger som her er drøftet. Ettersom det her i stor grad er snakk om en prosess som krever langvarig modning med hensyn på verdier og innhenting av erfaring under vekslende miljøkrav, vil et studium av ett eller to års varighet ikke være tilfredsstillende uten at deltakere har bred erfaring innen flere grener av friluftslivet og fordypning innen en gren. På bakgrunn av tidligere erfaring kan selvsagt også ”selvstudium” og/eller kursdeltakelse føre frem til veglederforutsetninger.

Metodikk i veglederutdannelse bør i størst mulig grad følge den metodikk som er skissert foran. Det er vesentlig at veglederen gjennom sin forberedelsestid opplever den situasjonen som det senere blir aktuelt å arbeide under. Utdannelsen bør preges av gruppearbeid i selvstyrte grupper. Studiet bør være problemorientert og følge en problemtrapp som aktualiserer de forskjellige emner i en rimelig og logisk progresjon. Kunnskaps- og verdi-innholdet bør vokse ut av praktisk arbeid i det aktuelle miljø - naturen⁹⁹.

Spørsmålet om ”eksamen” krever nærmere overveielse. Eksamen i vanlig forstand som går ut på å rangere kandidatene innbyrdes ut fra den grad de kan gjengi et pensum har liten relevans til friluftsliv. Kvalifisering av veglederarbeid i friluftsliv er en prosess som ikke har noen ende. På et gitt tidspunkt å foreta en rangering etter hva ”kandidaten” kan gjengi, er for det første å innføre en konkurransesituasjon i kandidatgruppens arbeid som vil bryte med friluftslivslærens verdi om prestasjonsmotivering. Dessuten vil det på sikt

⁹⁹ Jfr. bl.a. Breivik, G., Faarlund, N., Haugsjå, S. og Kårhus, S.: Veglederstudium i friluftsliv. Planutkast 1973, og Faarlund, N: HNA kurskatalog 1973. Veglederstudium i friluftsliv. HNA, Hemsedal 1972.

ikke ha noen verdi for vurderingen av den enkeltes forutsetninger idet noen vil ha utviklet seg videre både ferdighetsmessig og erfaringsmessig, mens andre kanskje har forsømt sin ferdighetstrening og har stagnert i sin personlige utvikling.

En evalueringsprosess er imidlertid viktig i friluftsliv. Nemlig en evaluering av egne forutsetninger i relasjon til de krav naturen i forskjellige sammenhenger stiller en ovenfor. Dette er ingen selektiv evaluering – som vår tradisjonelle eksamen – det er en selvevaluering i tråd med normen om tur etter evne. Det er således aktuelt å evaluere den enkelte vegleder-kandidats selvevaluering på en slik måte at denne evalueringen blir til nytte for det senere arbeid. Det er også aktuelt gjennom en prøve i det rette element¹⁰⁰ - innenfor en lengre tur i den grenen som kandidaten har sin fordypning – å fastslå hvor vedkommende står i de forskjellige ferdigheter, kunnskaper, erfaring, osv.

8.1 Friluftsliv og de tradisjonelle fagområder

I løpet av de siste 5-6 år har friluftsliv som emneområde i skolen slått rot. Årsaken til at det ikke skjedde før, finner vi vel først og fremst i at teknokulturens livsform ikke er gammel i Norge. Til for få år siden bodde flertallet av landets innbyggere utenfor teknostrukturen og med mer eller mindre daglig kontakt med natur i betydningen intakte økosystem. Verken blant lærere eller elever fant man derfor noen bred motivering for friluftsliv som pedagogisk vei. Med skolesentralisering, presset fra de lukkede studier, tiltagende urbanisering, m.v., endret forholdet seg utover i sekstiårene. Interesserte lærere og skolestyrere gjorde mer eller mindre formelle forsøk med kurs innen aktuelle grener av friluftslivet. Først og fremst skjedde dette ved lærerutdanningsinstitusjonene og da særlig i tilknytning til kroppsøvningsundervisning (lærerskolene i Volda, Elverum, m.fl., Norges idrettshøgskole, m.v.). Kroppsøvningslæreren er først og fremst den læreren som kan ta opp utendørs arbeid som er preget av fysisk aktivitet. De andre fagene er gjerne så fastlåst i sitt innhold og sin form at det er vanskelig å komme inn med vesentlig nye arbeidsformer.

I dag får kroppsøvningslærere fra forskjellige institusjoner (NIH, lærerskolene i Volda, Eik, Elverum og Levanger) i den obligatoriske undervisningen et større eller mindre innslag av kurs under merkelappen friluftsliv. Ved noen av institusjonene (for eksempel NIH) kan man også delta i hovedidretts- eller fordypningsundervisning. Vi ser derfor i dag omrisset av friluftsliv som ”kroppsøvningsfag”. Av vår diskusjon foran trakk vi den slutning at friluftsliv ikke er noe spesialisert emne der ”fysisk aktivitet” alene favner hele emneområdet. Vårt stikkord var livsform der det riktignok i stort monn inngår kroppsbruk, men altså i samspill med intellektuelle og følelsesmessige elementer. Med den konkurransemotiv-sentrering kroppsøving er preget av - i alle fall i leder- og lærerutdanningen med karakterer etter plassering i de 7 hovedidrettene, m.v., - risikerer man en overføring av konkurranse som verdi fra idrettsaktivitetene til friluftslivet. Den bruk som man tidligere har gjort seg av grener av friluftslivet (for eksempel fjellskiløping) har i idrettsutdanningskretser dessuten hatt preg av festlige samvær utenfor

¹⁰⁰ Jfr. fjellførerprøven slik den i tiden 1968-1972 ble anvendt og utviklet innen Norsk Fjellførerforening og evaluering for studenter ved NIH med friluftsliv som fordypningsstudium 1973.

den vanlige undervisningssituasjonen. Skikursene har virket som ”rekreasjon” for lærere og studenter i et stressende studium fylt med eksamener.

I den grad vi ønsker å realisere friluftsliv som alternativ livsformerfaring i forhold til teknokulturen, vil det derfor være aktuelt å gjøre emneområdet selvstendig. Emneområdet er ”nyttig” i vår skole fordi det er med på å gjøre en ”monokultur”-undervisning bygget på teknokulturens verdier til mangfoldsundervisning – i innhold som i arbeidsform. Med teknokulturens forståelse som enerådende, er demokrati umulig.

Det ligger i friluftslivets vesen at pedagogisk bruk må være problemorientert. Dermed kan friluftsliv virke like godt innenfor historie- og samfunnsfag som innefor kroppsøving. Dette må da få konsekvenser for kvalifisering av veiledere i friluftsliv. Prinsipielt bør enhver motivert person med bred erfaringsbakgrunn i friluftsliv – slik vi har definert det – kunne gjennomgå et studium. Alt etter hvilken faglig eller yrkesmessig retning den enkelte har, kan vedkommende så legge opp sin fordypning innenfor friluftsliv som pedagogisk vei.

9 Appendiks: Fridtjof Nansen om friluftsliv¹⁰¹

I de store bysamfunn gnis menneskene uavlatelig mot hverandre, kantene slipes av og mer enn det; men hva er det som blir igjen av de fleste? Runde, glatte nummer og selskapsmennesker, men personlighet og karakter? – å, en blir til slutt så lutende lei all denne rundheten.

Det er så vidt jeg skjønner nettopp en fare ved vår mer og mer jagende tid. Denne evindelige virvel, dette ustanselige jag er ikke skikket til å utvikle personligheter, karakterer.

I dette larmende samfunn blir ungdommen mer og mindre virvlet med i fornøysessyken; de glir av sted på gleden og nydelsenes glitrende bølger og får aldri tid til å dukke under den glinsende flate, ikke tid til å finne seg selv, sin egen personlighet. Det er sjelden eller aldri de får stanse og stå ansikt til ansikt med den store stillhet.

Men det er nå ikke engang på det vis personligheter utvikles, - de utviskes i denne malstrøm.

Det som skulle bøte på det, friluftslivet, det blir som sagt bare en ny form av selskapselighet sommer som vinter, og en får et visst inntrykk av at det ikke er så overvettets mange av den som ha øre for disse naturens toner, som lokker bort fra den slagne vei og inn til de ukjente myrer og tjern, hvor ”elgene tørsten slukker”.

Fornøyer og gleder utenom det stadige arbeid er nødvenig, det er visst; vi trenger atspredelse, hvile fra det som stadig beskjeftiger hjernen, men det gjelder her å velge med forstand det som virkelig gir varig glede og oppfriskning. Og mon da noen for alvor vil påstå at meget av det ferieliv som nå leves virkelig fyller den fordring?

Det som skulle gi oss erstatning og føre oss tilbake til en mer menneskelig tilværelse, er og blir nå engang det enkle liv i naturen, skog og mark og fjell, på de store vidder, i den store ensomhet, hvor helt nye og større tanker strømmer inn på en og setter merker som ikke så hurtik utviskes igjen. En føler seg uvilkårlig som et annet, naturligere og sunnere menneske; en føler en har noe som ligger under og som er ens virkelige personlighet, og en vender tilbake med et friskere og sunnere syn på hele livet enn slik som det fortøner seg her inne i byen. Se, i ødemarkene, i skogensomheten, med syn av de store vidder og fjernt fra den forvirrende larm, er det personligheter formes.

Men når nå de unge ikke søker ut på viddene og bort fra alt dette alminnelige livet, så er det sikkert ikke fordi de ikke har lyst eller fordi det ikke har noen tiltrekning for dem – tvert imot tror jeg; men det er snarere fordi de fleste av dem går i samme flokken som de andre, og de vet ikke hvordan de skal søke ut, eller hvor lett det i virkeligheten er å lære å greie seg på egen hånd i naturen, - de tror det er en kostbar og omstendelig historie dette.

¹⁰¹ Nansen, F.: Friluftsliv (1921) I: Eventyrlust, artikler og taler. Aschehoug, Oslo 1962.

Men den som engang har forsøkt dette frie, ubundne liv uavhengig av alt og alle, han vender ikke lett tilbake til flokken.

Også så utviklende mot det å trekke de trivielle veiene fra hotell til hotell. Det å lære å stole på seg selv og føle at en er i stand til å klare seg helt uavhengig av andre, til å overvinne hindringer og føle at en har det som jo vel burde være den første fordring til hver norsk kvinne og mann, å være uavhengig og kunne klare seg helt i alle vanskeligheter.

Lære den intense glede ved det enkle naturliv, det vi nå engang stammer fra, og ikke minst gleden ved nøysomhet.